

Mahdottoman äärellä?

Toiminnallisia mahdollisuuksia maahanmuuttajien opetukseen

Päivi Rahmel
Jouni Piekkari
Anna Finstad (toim.)

© Metropolia Ammattikorkeakoulu
Julkaisija: Metropolia Ammattikorkeakoulu

Kirjoittajat: Päivi Rahmel
Jouni Piekkari
Toimittaja: Anna Finstad

Kuvitus, graafinen suunnittelu ja taitto: Annika Roitto

Metropolia Ammattikorkeakoulun julkaisuja
TAITO-sarja 36
Helsinki 2019

ISBN 978-952-328-177-6 (pdf)
ISSN 2669-8021 (pdf)

www.metropolia.fi/julkaisut

Julkaisu on toteutettu osana Monikulttuurinen opettajuus - ammatillista osaamista ja työvälineitä opetukseen -hanketta (2019). Tämä täydennyskoulutushanke toteutettiin Opetushallituksen rahoittamana ja oli suunnattu monimuotoisten ja monikulttuuristen ryhmien opettajille ja ohjaajille. Koulutuksessa oli kaksi keskeistä sisältöä: ammatillinen kasvu monikulttuuriseksi opettajaksi sekä toiminnalliset ja keholliset menetelmät opetuksessa. Koulutuksen aikana rakennettiin myös alan opettajien osaajaverkostoa ja koottiin toiminnallisia menetelmiä ohjeineen kaikkien saataville TOIVO-oppimateriaalipankkiin.

Sisältö

Esipuhe 2

Päivi Rahmel

OSA I: KOKEMUKSIA JA NÄKEMYKSIÄ OPETUSTYÖN ARJESTA 3

Valmistava ja valmentava opettaja mahdollittoman äärellä? 4

Narratiivisuus matkana mahdolliseen 6

Oppimisen erityiskysymyksiä maahanmuuttajatyössä 9

Jouni Piekkari

OSA II: METROPOLIA MAAHANMUUTTAJATYÖN PEDAGOGIIKKA KEHITTÄMÄSSÄ 12

Metropolian avauksia maahanmuuttajaryhmien opetukseen 13

MONIKO - Monikulttuurinen opettajuus -koulutus 16

Päivi Rahmel & Jouni Piekkari

OSA III: TULEVAISUUTEEN TÄHYÄMISTÄ JA VILLIÄ VISIOINTIA 19

KIRJALLISUUS 23

Esipuhe

Tervetuloa pysähtymään monikulttuurisen oppimisen äärelle. Kansainvälistyvä Suomi on todellisuutta ja maailman poliittinen tilanne niin epävakaa, että on vaikea arvioida, miten elämämme tulee tulevaisuudessa heilahtelemaan maahanmuuton osalta. Metropolia Ammattikorkeakoulussa tähän haasteeseen on tartuttu ja meillä on jo vuosien ajan kehitetty monenlaisia toiminta- ja opetustapoja, joilla maahanmuuton kasvaviin tarpeisiin voitaisiin vastata.

Valmiin tutkimustiedon sijaan tässä julkaisussa avataan kirjoittajien ja monikulttuuristen ryhmien opettajien havaintoja ja merkityksellisiä kertomuksia omasta arjestaan maahanmuuttajatyön ääreltä. Lisäksi tehdään lyhyt yleiskatsaus muutamaa Metropolia Ammattikorkeakoulussa toteutettuun hankkeeseen, jotka ovat tähänneet maahanmuuttajien opetuksen kehittämiseen ja kotoutumisen tukemiseen.

Julkaisun sisältö perustuu erityisesti *Monikulttuurinen opettajuus - ammatillista osaamista ja työvälineitä opetukseen* -täydennyskoulutukseen, joka toteutettiin opetustoimen henkilökunnalle Opetushallituksen rahoituksella vuonna 2019. Tässä koulutuksessa tavoitteenamme oli tarjota välineitä opetuksen toiminnallistamiseen, monikulttuurisen ryhmän ohjaamiseen ja ennen kaikkea monikulttuurisen opettajan ammatti-identiteetin vahvistamiseen.

Koulutus oli käytäntöpainotteinen kokonaisuus, jossa hyödynnettiin osallistujien vertaisosaamista ja pyrittiin erityisesti tukemaan alan toimijoiden verkostoitumista. Haastavaa, kompleksista ja usein lähes mahdotonta tehtävää suorittavien opettajien on ollut mahdollista tässä koulutuksessa jakaa kokemuksiaan, kertoa selviytymistarinoitaan ja huomata verkostoitumisen voima ja oman osaamisen erityinen luonne.

Julkaisu muodostuu kolmesta osasta, joista ensimmäinen valottaa aihetta kokemusten kautta ja toinen tarjoaa kokonaiskatsauksen koulutuksen sisältöihin ja niiden taustalla olleisiin kehittämishankkeisiin. Kolmannessa osassa pohditaan mitä maahanmuuttajien opetus voisi parhaimmillaan olla ja maalaillaan visioita maahanmuuttajatyön tulevaisuuteen. Tervetuloa tutustumaan monikulttuurisen työn arkeen!

Helsingissä 20.8.2019

Päivi Rahmel

Monikulttuurinen opettajuus -täydennyskoulutus

Monikulttuurinen ja -muotoinen ryhmä sekä antaa, että vaatii paljon ohjaajiltaan. Tehtävä kutsuu jatkuvaan työtapojen ja -menetelmien kehittämiseen. Uusien haasteiden edessä opettajat tarvitsevat tukea jaksakseen ja pärjätäkseen vaativassa työssään. *Monikulttuurinen opettajuus - ammatillista osaamista ja työvälineitä opetukseen* (MONIKO) -täydennyskoulutuksella halusimme tarjota tätä tukea, välineitä ja uusia verkostoja opetustoimen henkilöstölle. Koulutus oli suunnattu opettajille ja ohjaajille eri koulutusasteilla, varhaiskasvatuksesta aina ammatilliseen koulutukseen ja vapaaseen sivistystyöhön.

Koulutuksen tavoitteena oli kehittää itsetuntemusta ja saada oma persoona voimavaraksi vaativaan opetustyöhön. Osallistujan taitoja vuorovaikutuksesta ja ryhmänhallinnasta syvennettiin ja koulutuksessa pyrittiin antamaan uusia keinoja osallisuuden vahvistamiseen sekä yhteisön rakentamiseen. Lisäksi haluttiin vahvistaa opettajien osaamista ja

ymmärrystä toiminnallisten ja kehollisten menetelmien käytöstä ja pyrittiin tukemaan opettajan ammatillista kasvua monikulttuuristen ryhmien ohjaajana.

Koulutuksessa painotettiin nimenomaan tutkivaa, kokeilevaa ja toiminnallista työtettä sen sijaan, että olisimme pureutuneet tietopohjaisesti monikulttuuriseen viestintään, maahanmuuttopolitiikkaan, lainsäädäntöön tai vastaaviin kysymyksiin. Päädyimme tällaiseen painotukseen siksi, että teoriapainotteisia koulutuksia oli tarjolla muualla ja siksi, että erityisosaamisemme liittyy nimenomaan toiminnallisuuteen ja sen soveltamiseen käytännössä. Eri-tyisalaamme on tarinallisuus, elämyksellisyys sekä tunteisiin vaikuttava ja arvopohdintaa tukeva, intensiivistä ryhmäprosessia hyödyntävä valmennus. Tällaisen koulutuksen sisällöt nousevat pitkälti osallistujista itsestään. Siksi koulutuksessa fasilitoitiin erityisesti kokemusten vaihtoa ja hyödynnettiin vertaisoppimisen voimaa. (Rahmel 2019 a.)

OSA I: Kokemuksia ja näkemyksiä opetustyön arjesta

Päivi Rahmel

Päivi Rahmel

Matkani monikulttuuriseen maailmaan on kulkenut psykodraamaohjaajakoulutuksen kautta tarinateatterialan (Playback Theatre) kansainvälisiin koulutuksiin ja ammattilaisverkostoihin. Näissä maailmoissa syntyneet kokemukset johdattivat minut Metropoliaan, jo edesmenneen soveltavan teatterin koulutusohjelman vastuutehtäviin ja monikulttuuristen opetuskokonaisuuksien vetäjäksi. Rakkaus ihmisten vuorovaikutuksen kehittämiseen ja tarinoiden uudelleen luomiseen elää minussa vahvasti - menneessä, tässä päivässä ja huomisessanikin. Tällä hetkellä toimin aktiivisesti erityisesti opettajien täydennyskoulutushankkeissa, joista monikulttuuristen ryhmien opettamiseen tarttuneet hankkeet; Kepeli, Toivo ja Moniko ovat tuoneet minut kasvatustieteen ja toiminnallisen pedagogisen osaamisen kehittämisen ydinalueille.

Psykodraamasta kumpuava terapeutinen, ryhmälähtöinen, toiminnallinen ja vuorovaikutusta sekä itsensä kohtaamista korostava työote ovat keskeisintä omassa pedagogisessa lähestymistavassani. Toimin narratiivisen pedagogiikan kehittäjänä ja esille tuojana monimuotoisissa ryhmissä.

Päivi Rahmel, KM, TO (STOry), Coach (Suomen coaching yhdistys). Psykodraama- ja tarinateatterikouluttaja TEP (trainer, educator, practitioner) on Metropolia Ammattikorkeakoulun kulttuuripalveluiden lehtori ja toiminnallisten menetelmien ja tarinallisuuden suomalainen pioneeri.

1.1 Valmistava ja valmentava opettaja mahdollottoman äärellä?

”Kuinka tästä voi kukaan selvitä”

Tässä luvussa tuomme esiin maahanmuuttajia opettavien asiantuntijoiden äänen sellaisena kuin se on Metropolia Ammattikorkeakoulun *TOIVO* ja *MONIKO* -täydennyskoulutuksissa ilmennyt. Tekstissä esiintyvät lainaukset ovat koulutustilanteista, oppimispäiväkirjoista poimittuja kommentteja ja tarinoita, kouluttajan mieleen jääneitä lausahduksia ja koulutuksessa tehdyn kyselyn vastauksissa esille nousseita ajatuksia.

Mahdottomilta tuntuvia hetkiä ei kukaan monikulttuurisia ryhmiä opettava pääse välttämään. Kuitenkin juuri näissä hetkissä tämän tehtävän kauneus ja tehtävään liittyvä suuri palkitsevuus piilevät. Eri kulttuuritaustaisten ja osaamiseltaan hyvin eritasoisten oppilaiden ohjaaminen samassa ryhmässä on usein niin vaativa tehtävä, ettei kukaan mukavaa ja helppoa työtä tavoitteleva moiseen ryhdy. Hommaan tarvitaan seikkailijan mieltä ja maailman moninaisuudesta kiinnostuneita ammattilaisia. Onneksemme sellainen opettajien laji on olemassa.

OPETTAJA MUKAVUUSALUEENSA ULKOPUOLELLA

”Ensimmäinen ryhmän kohtaaminen oli kokemuksena kuin hyppy jyrkänteeltä ilman suojaverkkoa. Hengissä kuitenkin selvisin ja jotenkin se yhteys sitten alkoi rakentua. Vähä vähältä aloimme löytää yhteistä aaltopituutta. Tyylipisteitä en itselleni laskenut.”

Monimuotoisten ryhmien opettajat ovat tulleet jäädäkseen ja vieraasta kulttuurista saapuneiden ihmisten opettaminen on Suomessa jo lukuisten opettajien arkea. Osaaminen tällä alueella on niin ikään kehittynyt huimin askelin. Avuttomimmat vuodet on eletty ja ensimmäisten ohjaushetkien kauhu on taakse jäänyttä aikaa. Ensimmäiset

mäiset pioneerit olisivat varmasti riemuinneet niistä materiaalipankeista, joita tänä päivänä on tarjolla maahanmuuttajien opetukseen. Myös ymmärrys opetusmuotojen mahdollisuuksista on syventynyt huimasti ja nyt voimme jo keskittyä ohjausosaamisen ja oppimateriaalien kehittämiseen. Vaikka kehitystä on tapahtunut, siitä huolimatta monikulttuuristen ryhmien opettamisen haasteet ovat todellisia ja asettavat usein sekä opettajan että oppilaat yhdessä ajoittain suorastaan mahdollottoman äärelle.

HURJAT HAASTEET

”Äärimmäisen heterogeenisyyden kanssa saa olla taikuri kyetäkseen eriyttämään kaikille yksilöllistä opetusta”

Arkipäivien ongelmalliset tilanteet työntävät opettajia jatkuvasti kohtaamaan omaa riittämättömyyttään opetustyössä. MONIKO-koulutukseen osallistuneet opettajat ovat listanneet työssään eniten haastavia tekijöitä seuraavasti:

- oppilaiden kielitaidottomuus
- oppilaiden epävarma elämäntilanne
- hyvin erilaiset koulutustaustat
- luku- ja kirjoitustaidottomuus
- traumaattiset kokemukset
- oppilaiden vaihteleva motivaatio
- eri kulttuurien arjen toimintatavat
- oppilaiden vähäiset kontaktit kantaväestöön
- oppimisvaikeudet ja akateemisten oppimistaitojen puute

Olennainen ongelma, jonka useat opettajat tuovat esiin, on oppilaiden itseohjautuvuuden heikko taso. Myös

yleinen kiire ja opettajan oman työyhteisön välinpitämättömyys voi koetella jaksamista. Erityisen raskaaksi työ koetaan, mikäli johtajalta tai esimieheltä saatava ohjaus ja tuki on kovin vähäistä tai sitä ei ole lainkaan.

Lista on pitkä ja selvää on, ettei näitä haasteita voi kukaan kokonaan hallita eikä niihin vastaamiseen auta teoreettiset tiedot kulttuurien tuntemuksesta, oppimisvaikeuksista tai tehokkaista opetusmenetelmistä. Olemme kompleksisuuden ytimessä. Moni aivan oikeutetusti ihmettelee, miten ihmeessä tästä työstä voi selviytyä tai kuka tällaiseen haluaa ryhtyä?

Tähän kokonaisvaltaiseen tehtävään ja sen aika ajoin synnyttämään avuttomuuteen kätkeytyy kuitenkin myös huikea seikkailu johonkin uuteen. Joskus prosessi kulkee monien epäonnistumisen kautta, mutta parhaimmillaan sanonta ”erämaat alkavat kukkia” toteutuu ja ihmiset uudistuvat. Opiskelijat löytävät omat askelmerkkinsä uudessa elämäntilanteessa ja opettajan kokemus, tietotaito

ja ymmärrys erilaisista oppijoista laajenee perustavanlaatuisella tavalla.

MAAILMANKUVAT MUUTTUVAT

”Tämän jälkeen mikään ei tunnut mahdollomalta enkä viitsi turhista valittaa”

Monikulttuuristen ryhmien parissa työtä tekevien opettajien tarinoissa kaikuvat voimalliset muistot opettajan oman maailmankuvan muuttumisesta. Tässä koulutuksessa esille tuoduista kokemuksista selviää, että monikulttuurista ryhmää opettava uudistuu tavalla tai toisella myös itse kohdatessaan ja liittyessään uusiin oppilaisiinsa. Opettajien kertomuksista kuulemme, kuinka ennen itseltään selvät asiat ovatkin saaneet uuden arvon ja moni on päätenyt punnitsemaan jopa oman elämänsä perusarvoja uudelleen uusien vaikutteiden voimasta.

Opettajalle kohtaamisen taito ja välittävä sydän ovat kullannarvoista voimaa mahdollottoman äärellä. Oppimista tukeva turvallisuus rakentuu keskinäisen myötätunnon, tuen ja keskeneräisyyden hyväksymisen ilmapiirissä. Yhdessä tehdään sitä, mikä on mahdollista, iloitaan siitä, mitä syntyy ja varjellaan niitä unelmia, joita kukin vielä kantaa tai oppii luomaan.

HENKISEN JOUSTAVUUDEN VÄLTTÄMÄTTÖMYYS

”Koskaan ei tiedä, kuka tänään lähtee ja kuka tulee paikalle”

Maahanmuuttajien opettaminen pakottaa epävarmuuden sietämiseen. Se myös kutsuu spontaaniin toimintatapojen muuttamiseen ja haastaa uusien ratkaisujen löytämiseen.

Tässä tehtävässä, jos missä, opettajalla on mahdollisuus rakentaa oppimisen uusia käytänteitä, arvioida omia toimintatapoja, kehittää joustavaa mieltä ja kasvattaa henkistä resilienssiä ja sitkeyttä.

Tätä henkistä sitkeyttä, uudelleen yrittämisen tahtoa ja suomalaista sisua tarvitsee opettajan lisäksi myös maahanmuuttaja, jotta hän voisi löytää oman paikkansa uudessa yhteiskunnassa.

Taistelijan roolin tarjoaminen maahanmuuttajalle voi olla monin verroin voimauttavampaa kuin uhriksi asettumisen tukeminen. Opettajan on syytä huomioida, ettei vahingossa anna opetettaviensa kovien elämäkokemusten vääristää omaa empatiaa sääliksi tai ylihuolehtivuudeksi. Paras apu voi usein olla sitkeä usko toisen selviytymiseen, vaikka lähes kaikki tämän elämässä tuntuisi vaikealta.

OPPIMISEN UUDET KÄYTÄNTEET

”Tähän eivät entiset keinot tai lähestymistavat riittäneet”

Oppimisen uusilla käytänteillä tarkoitetaan tässä käytäntöyhteisön jäsenyyden saavuttamista, eli ennen kaikkea osallisuuden rakentumista oppivaan yhteisöön. Osallisuus mahdollistaa yhteyden ja antaa reittejä merkitykselliseen tietoon. Se tarkastelee oppimista ekosysteemisenä, kontekstisidonnaisena ja ryhmälähtöisenä prosessina (Wenger 1998). Silloin opettajan johdolla poimitaan eteen tulevista asioista oppimisen sisältöjä ennalta sovittujen harjoitteiden läpikäynnin sijasta. Sillä tarkoitetaan myös entistä vahvempaa keskinäisen vastuun ja vertaisoppimisen

mahdollistamista, haasteiden antamista ja luottoa siihen, että niistä selviydytään. Oppijoilla on usein odottamattomiakin reittejä oman oppimisensa mahdollistamiseen ja niiden tukemisessa opettajalla on merkittävä tehtävä.

EXTREME -LAJIN PALKITSEVUUS

”Yksi suurimmista onnellisuuden tunteista syntyy merkityksellisyyden kokemuksesta”

Maahanmuuttajan kotoutumista ja opinnoissa etenemistä edesauttaa merkittävästi, kun tukena on opettaja, joka pystyy tarjoamaan ja avaamaan hänelle tietoja konkreettisista mahdollisuuksista. Maahanmuuttajien parissa työskennellessään opettaja toimii usein kokonaisvaltaisena kannustajana ja on monessa asiassa alkuun auttaja.

Opettajalle taas ratkaiseva voimavara arjen opetustyön vaikeuksien ja stressin voittamiseen on nähdä oppilaiden motivoituvan ja tarttuvan uuden elämänsä haasteisiin. Opettajat kertoivat MONIKO-koulutuksen yhteydessä järjestetyssä kyselyssä siitä, mikä saa heidät innostumaan ja jaksamaan työssään, eli toisin sanoen siitä, missä piilee tämän ”extremetehtävän” salattu palkitsevuus:

- työn merkityksellisyys henkilökohtaisella ja yhteiskunnallisella tasolla
- ihanat, aidot ja innostuneet lapset ja nuoret
- myötätunnon ja auttamisen ilmapiiri
- työn itsenäisyys
- luovuus ja opiskelijoiden huimat selviytymis- ja elämäntarinat
- kulttuurien värikirjo
- työn vaihtelevuus

Haasteiden ja inspiroitumisen listat taitavat lopulta asettua tasapainoon. Oman työn merkityksellisyyden ja arvon kokeminen ovat ainutlaatuisen hienoja asioita tämän päivän työelämässä. ”Kuka paljon antaa, se paljon saa”, sanotaan. Kiitos kuuluu siis teille haasteita pelkäämättömille opettajille. Työnne on erittäin merkityksellistä, se rakentaa alati uutta osaamista ja pohjaa uudelle aikakaudelle.

1.2 Narratiivisuus matkana mahdolliseen

Tässä luvussa tarkastellaan tarinallisen lähestymistavan näkökulmaa yhtenä reittinä mahdottomasta mahdolliseen. Tarinallinen näkökulma tukee identiteetin rakentumista niin opettajan kuin uuteen kulttuuriin kasvavan oppijan-kin kohdalla (Rahmel 2019 a,b,c).

”Tässä muuttuu koko opettajaidentiteetti ja niin monet asiat saavat uusia merkityksiä”

MONIKO-koulutuksen läpäisevänä tavoitteena on ollut opettajan oman identiteetin selkeyttäminen, syventäminen ja vahvistaminen (Rahmel 2019 c). Monikulttuuristen opiskelijoiden opettaminen tuo mukanaan yllättäviä ja vaikeita tilanteita, kuten edellä on tuotu esiin. Tehtävässä toimiva joutuu toistamiseen osaamisensa äärirajoille ja arvioimaan koko opettajuuttaan. Uuden äärellä väistämättä opettajankin maailmankuva muuttuu ja samalla käsitys itsestä joutuu haastetuksi. Moni herää pohtimaan: mihin osaamiseen olen asiantuntijuuteni perustanut ja mitä osaamista uudessa tehtävässäni tarvitaan? Kuka minä olen, mihin uskon tai olen uskonut? Mikä opettamisessa onkaan tärkeintä ja mitä kaikkea uutta minun tulee oppia? Mitä ennakkoluuloja itse kannan ja minkälaiseen vuorovaikutukseen kykenen uusissa olosuhteissa?

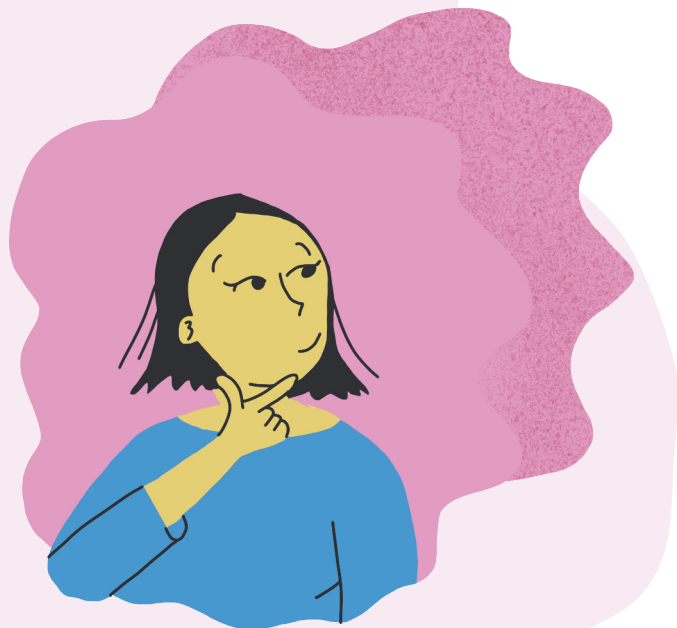
Narratiivinen ajattelu ja narratiivisen terapian tarjoama näkökulma merkityksenantoon voivat tukea monin tavoin identiteetin rakentumista (esim. Bruner 2008, Ketonen 2006, Ketonen 2008, Morgan 2002, Rahmel 2019 b,c). Lähestymistavat auttavat opettajaa pohtimaan omaa ammatillista identiteettiään herättämällä pohtimaan minkälaista

tarinaa haluaa itsestään kertoa. Minkälaisten käänteiden kautta on oppinut uutta, miten monikulttuurisuuden tuomat haasteet ovat muovanneet omaa ajattelua ja minkälaista opettajuutta ylipäänsä tavoittelee. Luodessaan uutta tarinaa itsestään, opettaja voi tukea myös opiskelijoitaan löytämään merkityksiä kokemuksilleen. Tarinoiden kertominen itsestä ja vertaisista yhdistää ihmisiä ja edesauttaa irrallisia kokemuksia integroitumaan. Tarinallisuus voi antaa myös helpottavaa etäisyyttä ja muotoa hämmentäville ja rankoillekin kokemuksille.

TARINALLINEN AJATTELU JA DRAAMAN KAARI

”Hui, miten mielenkiintoisia tunteja me voimmekaan rakentaa!”

Maahanmuuttajan arjessa haasteet ovat realiteetti ja elämänhistoria voi olla varsin monisyinen. Maahanmuuttaja on saattanut selvitä sodasta, pitkästä matkasta, monista vaaroista ja kokenut monta emotionaalista myrskyä. Tätä

tosiasiaa ei opettajan kannata pelätä eikä pyrkiä pehmentämään. Ihminen on kuitenkin ennen kaikkea uskomaton selviytyjä.

Keskittyminen oppimiseen voi antaa turvaa maahanmuuttajalle ja uusia näköaloja tulevaisuuteen. Uuden oppiminen parhaimmillaan jalostaa kovista kokemuksista elävää itseluottamusta, jonka varassa voi alkaa rakentaa tulevaisuuttaan uusissa ympäristöissä.

Eheyttä kaaokseen voidaan pyrkiä luomaan edellä mainitun narratiivisen ajattelun keinoin. Jokainen meistä luo tarinaa niin oppimisestaan kuin koko elämästäänkin. Opetus saa uuden ulottuvuuden, kun se rakentuu kokonaisuudeksi, jossa elämän luonne tarinallistuu. Narratiivista ajattelua hyödyntämällä opiskelija saa opittavien asioiden lisäksi rakennusaineita oman identiteettinsä muodostamiseen ja voimaa merkityksellisten tulkintojen tekemiseen omista kokemuksistaan. Hän voi havahtua huomaamaan myös selviytymisen tai muutosten mahdollisuuksia ja vaihtoehtoisia tapahtumakulkuja dominoiviin eli toistuviin tarinoihinsa (Morgan 2002).

Opetuksen rakentaminen draaman kaarelle voi tarkoittaa yksittäisten kiinnostavien käänteiden ja yllätysten mahdollistamista opetukseen tai kokonaisen uuden lähestymistavan omaksumista koko opetustyöhön. Kokonaisvaltaisessa narratiivisessa otteesta opettajasta tulee ensin dramaturgi ja viimein creaturgi. Näissä rooleissa hän miettii kokonaisuuden rakennetta, oppijoidensa tahdon suuntia opittavaan kokonaisuuteen nähden ja lopuksi osaa mahdollistaa luovan prosessin yksilön, ryhmän ja opetetavan asian välille. (Rahmel 2019d.)

Narratiivisessa pedagogiikassa on olennaista niin opettajan kuin oppijan identiteetin rakentumisen tukeminen. Monikulttuurisissa ryhmissä identiteetin tukeminen

on erityisen tärkeää, koska oppija on niin monin tavoin uuden edessä ja risteävien kulttuurivaikutusten keskisteessä. Hänen omat kokemuksensa uuteen maahan tulemisesta, muistot menneestä, vanhempien ja oman kulttuuriryhmän vaikutus, uudet ystävät ja koulun sekä uuden arjen tuoma todennäköinen kaoottisuus sinkoilevat mielessä ja todennäköisesti hänen on hyvin vaikeaa tietää tai tuntea mihin pitäisi keskittyä.

Tässä prosessissa opettajan kyky lempeästi kysellen kohdata, kuunnella, ihmetellä ja yhdessä pohtia esille tulevia asioita on äärimmäisen tärkeää. Lähes jokaisessa kohtaamisessa voi välittää pienin teoin hyväksymistä, luottamusta ja toivoa tulevaan. Jotain tästä välittyy seuraavassa tarinassa, jonka MONIKO -koulutukseen osallistunut opettaja kertoo arjen keskeltä:

OPETTAJAN TARINA

Maailmankuvat kohtaavat

On maantieteen oppitunti. Tunnilla opiskellaan maailmankaikkeuden rakennetta sekä Maan asentoa ja liikkeitä osana omaa aurinkokuntaamme, planeetaarisuutta. Puhutaan maantieteen perusteista: planeetaarisuuden ymmärtäminen on avain lähes kaikkien maanpinnalla tapahtuvien ilmiöiden ymmärtämiseen. Lempiaihe. Selitän silmät palaen ja yksityiskohtaisesti, miten Maa kiertää radallaan Aurinkoa ja miten säteilyn tulokulma vaihtelee planeetan eri alueilla. Minut keskeyttää ääni luokan perältä:

Opettaja, voit kyllä sanoa noin, mutta kukaan meistä ei usko, mitä sanot.

Mitä tarkoitat? Mitä ei usko?

Että maa kiertää aurinkoa. Maa on keskellä.

Olen hämmästyksestä äimänä, yllätyksellä lyöty. En ollut valmistautunut tähän. Kysyn varovaisesti, kuinka moni ajattelee tai on tottunut ajattelemaan niin kuin keskeyttäjä, että maapallo on kaiken keskus ja aurinko kiertää sitä. Noin puolet ryhmästä viittaa. Huomaan hämmentyneitä katseita niiltä paikoilta, joilla käsi on pysynyt alhaalla. Vähitellen tajuan, että näin todella on: iso osa ryhmästäni katsoo maailmaa aivan toisenlaiselta perustalta, jolta itse olen oppinut sitä katselemaan. Maakeskeinen maailmankuva on vielä täällä. Hapuilen mielessäni satojen vuosien päähän tieteen historiaa. Kopernikus, Galilei ja Newton... sanovatko he näille nuorille mitään?

Monia asioita on vaikea selittää, yhteisiä sanoja ei ole tarpeeksi. Yritän kuitenkin seuraavaksi avata sitä, mitä tieteellinen tieto tarkoittaa. Mitä tarkoittaa, että tietoa tulee havaintojen ja tutkimuksen perusteella. Ettei ole varmaa tietoa, jos ei ole varmaksi todistettuja havaintoja. Sitten selitän, miten eri ihmisten tekemät havainnot vähitellen ovat johtaneet uuteen ymmärrykseen maailmasta. Huomaan, miten muutaman opiskelijan kasvot sulkeutuvat, muuttuvat uhmakkaiksi. He eivät kuuntele minua, tieteellä ei ole uskon yli merkitystä.

Yksi opiskelija jää tunnin jälkeen juttelemaan, yksi eturivistä: ahkera, tunnollinen ja älykäs poika, jonka silmissä havaitsen aidon epätietoisuuden. Hän kysyy mitä pitää tehdä, jos koulussa opittu sotii sitä vastaan, minkä kotoa on oppinut ja mikä on tärkeää elämässä. Tunnen tuon katseen. Olen itsekkin kasvanut yhteisössä, jonka maailmanjärjestyksen olen myöhemmin kyseenalaistanut. Sanon, että silloin kannattaa muistaa, että kaikkea ei tarvitse ymmärtää heti. Voi ehkä antaa asioiden hautua mielessä ja etsiä lisää tietoa.

Seuraavalla kerralla poika tuo minulle lahjaksi kirjan. Siinä kerrotaan islamilaisen ja länsimaisen maailman kohtaamisesta. Kiitän. Ehkä tarvitsen juuri tuota kirjaa. Oma maailmankuvani tarvitsee päivittämistä. Tarvitsen lisää tietoa, että olisin hyvä opettaja.

On syytä pysyä avoimena jatkuvaan dialogiin ja säilyttää uteliaisuus uuden löytämiseen. Merkittävät kokemukset voivat olla vilahtavia kohtaamisen hetkiä, joissa kuitenkin sisäiset maailmat muuttuvat ja matka mahdolliseen alkaa tai jatkuu taas yhden askeleen verran.

Opettajalle voi olla helpottavaa muistaa, että merkityksellistä oppimista syntyy usein näistä tarinan kuvaamista pienistä hetkistä.

MENETELMIEN RIKKAUS TARINALLISESSA TYÖSKENTELYSSÄ

Tarinallisuuteen liittyviä menetelmiä on monenlaisia. Lähtökohtana on vakava leikillisuus, jossa luodaan niin kutsuttu kolmas tila, mahdollisuuksien näyttämö, jolla opittavia asioita voidaan tutkia kuvitteellisessa ja kokemuksellisessa todellisuudessa (Heikkinen 2003). Yleisimpiä pedagogisessa kontekstissa käytetyistä työtavoista ovat draamaprosessi (Owens & Barber 2010), foorumiteatteri (Boal 2002), tarinateatteri (Fox 1999, Salas 1997) ja sadutus (Karlsson 2014). Näistä työtavoista voi saada lisätietoa Metropolia Ammattikorkeakoulun kokoamista Toivo-oppimateriaalipankista ja Taru-oppimateriaalipankista.

Tarinallisessa työskentelyssä hyväksyvä, kannustava ja kohtaava vuorovaikutus on kaiken perusta. Menetelmät ovat lähtökohtaisesti ryhmädynaamisia ja on tärkeää että opettajalla on osaamista sosiometriasta, eli hän on tietoinen ryhmän jäsenten välisten suhteiden kentästä ja niiden positiivisen kehittymisen ohjaamisesta. (Haapaniemi & Raina 2014, Moreno 1953, Nestor 2013, Niemistö 1999.)

1.3 Oppimisen erityiskysymyksiä maahanmuuttajatyössä

KULTTUURINEN KOMPETENSSI JA KULTTUURISENSITIIVISYYS

Maahanmuuttajaryhmissä opiskelijat tulevat hyvin heterogeenisistä taustoista hyvin heterogeenisin valmiuksin. Osalla voi olla paljonkin kielitaitoa, osalla vain vähän, vaikka edellytys opinnoille olisi riittävä kielitaito. Osalla on korkeakoulututkinto omasta maastaan ja osalla taas ei koulutusta lähes lainkaan. Osalla on merkittävä työura takana, osa ei ole vielä osallistunut työelämään. Osa on asunut Suomessa jo pitkään, osa on vasta saapunut tänne. Kulttuurinen ja uskonnollinen tausta on moninainen ja vaikuttaa erityisesti aikuisopiskelussa merkittävällä tavalla.

Monikulttuurisen opetustyön alussa monet opettajat toivovat selkeää listaa eri kulttuurien ominaispiirteistä ja reseptikirjaa erilaisia tilanteita varten. Olisi turvallista, jos kulttuurien välisiltä törmäyksistä välttyttäisiin tai kun niitä ilmenee, taskussa olisi tuo pelastava ohjekirja. Yksiselitteinen ohjeistus ei kuitenkaan mahdollista todellisissa kohtaamisissa ja sellainen johtaisi meitä vain mekaaniseen suuntaan uusien haasteiden edessä.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (2019) määrittelee internet-sivuillaan kulttuurisen kompetenssin käsitteen seuraavasti: ”Kulttuurisen kompetenssin eli osaamisen käsite tarkoittaa kaikista kulttuuritaustoista tulevien ihmisten kunnioittamista sekä syrjimättömän ilmapiirin rakentamista ja vaalimista yhteiskunnassa. Ammattilaisten kulttuurinen kompetenssi muodostuu kulttuurisesta tiedostamisesta, tuntemuksesta, taidoista, kohtaamisesta ja

motivaatiosta, jossa omia kulttuurisia tottumuksia ja arvoja peilataan toisten kulttuurien tottumuksiin ja arvoihin.

Kulttuurisensitiivisyys tarkoittaa ammattilaisen kulttuurisesti kunnioittavia vuorovaikutustaitoja ja arvostavaa sekä sanallista että sanatonta kohtaamista ja viestintää ammattilaisen ja asiakkaan välillä niin, että kummallakin osapuolella on oikeus oman kulttuurinsa ilmaisuun ja sen kanssa hyväksytyksi ja kuulluksi tulemiseen.”

Monikulttuurisen ryhmän opettajan työssä kulttuurinen kompetenssi ja -sensitiivisyys tarkoittaa jatkuvaa ponnistelua yhteyden löytämiseksi, kömmähdysten selvittämistä ja vähä vähältä vastavuoroisen ymmärryksen kasvattamista. Maailmankuvallisilta, tiedollisilta ja kulttuurillisilta törmäyksiltä ei maahanmuuttajatyössä voida välttyä.

HETEROGEENISYYS HAASTEENA JA RIKKAUTENA

Aikuisten maahanmuuttajien kohdalla kulttuurisensitiivisyys nousee erityisen tärkeäksi, koska tietoisuus omaan kulttuuriin ja minuuteen liittyvistä asioista on aikuisilla luonnollisesti muodostunut eri tavoin ja vaikuttaa toimintaan vahvemmin kuin lapsilla. Oma menneisyys pitää sisällään moninaisia kokemuksia ja altistaa oppijat herkimyään eri tavoin käsiteltäville aiheille.

Opettajat kertovat, että usein opetuksessa pyritään välttämään aiheita, jotka voivat nostaa tunteita pintaan, eikä mielellään liikuta opettajan kannalta arvaamattomille alueille. On kuitenkin huomionarvoista, että näin menettelemällä voidaan menettää monta merkityksellistä keskustelua ja mahdollisuutta oppimisen esteiden poistamiseen.

Opettaja voisikin oppia huomaamaan myös erilaisten törmäysten tuomia mahdollisuuksia paremmin. Ristiriitatilanteissa herää tunteita, joita on tärkeä oppia kohtaamaan. Jo kuulluksi tuleminen ja kokemusten tai erilaisten mielipiteiden toteaminen usein riittää. Kun opettaja ei arvota erilaisia kokemuksia ja mielipiteitä, opiskelijatkin voivat oppia sietämään moniarvoista todellisuutta, eikä heidän välttämättä tarvitse puolustautua hyökkäämällä erilaisuutta vastaan.

Toinen merkittävä näkökulma aiheeseen liittyen on se, miten näissä keskusteluissa eri kulttuuritaustoista tulevat opiskelijat saavat elävää tietoa toistensa kulttuureista ja oppivat hyvin konkreettisella tavalla kunnioittamaan toistensa erilaisia tapoja ja arvoja. Omien juurien arvon näkeminen ja nähyksi ja kuulluksi tuleminen jonkin sellaisen kautta, joka liittyy vahvasti omaan identiteettiin, on osoittautunut maahanmuuttajien koulutuksissa erittäin voimaannuttavaksi. (esim. Piekkari 2014a, Rahmel 2019a.)

Kirjoittajalle mieleen jäänyt tapahtuma tällaisen kulttuurisen ymmärryksen pienestä, mutta merkittävästä hetkestä tapahtui, kun eräässä koulutuksessa afganistanilainen henkilö puhui maansa moskeijoista. Hänen niitä esitellessään eräs venäläinen nainen kysyi vilpittömästi, tarkoittiko henkilö kirkkoa. Esitelmän pitäjä ja muut muslimitaustaiset henkilöt reagoivat kysymyksen vahvasti. He toistivat intohimoisesti rakennuksen olevan moskeija eikä kirkko. Venäläinen nainen jatkoi vielä hieman hämmennyneenä, mutta avoimen uteliaana, että kyllä näin, mutta eikö se ole sama asia kun kirkko. Muslimien voimallinen selvitys sai kaikki ymmärtämään, että se on eri asia. Kunkin pyhällä paikalla on oma nimensä ja on arvokasta tunnistaa tämä kielellinen ja merkityksellinen tarkkuus, jotta

vastavuoroinen vuorovaikutus voi syntyä.

Uuden oppiminen ja ristiriidoista selviäminen on nimenomaan osa kotoutumista. Sen tiedostaminen antaa lisää merkitystä kaikkeen siihen, mitä opettaja työssään tekee. On syytä siis muistaa, että merkittävät oppimiskustelut voivat tukea sekä opiskelijan identiteetin vahvistumista, että kotoutumista.

AIDON KOHTAAMISEN MERKITYS

Opetushallituksen laatimat opetussuunnitelmat tarjoavat selkeät, mutta haastavat suuntaviivat maahanmuuttajaryhmien opettamiseen ja valmistavaan opetukseen eri asteilla (Opetushallitus 2019). Viime aikoina niissä ovat vahvistuneet seuraavat teemat:

- kielitietoisuus
- osallisuuden ja aktiivisen kansalaisuuden vahvistaminen
- yhteistyö lähiympäristön kanssa
- digitaaliset- ja median lukutaidot
- kulttuurien välinen ymmärrys ja konfliktinratkaisu
- ihmisoikeuskasvatus
- toiminnalliset ja arkilähtöiset menetelmät

Suhde opettajaan korostuu erityisesti maahanmuuttajien valmistavassa ja valmentavassa opetuksessa. Opettaja voi olla jollekin yksi harvoista perheen ulkopuolisista kontakteista ja siten merkittävässä asemassa uuden kulttuurin edustajana. Koska maahanmuuttaja on usein elämässään hajanaisessa ja haavoittuvassa asemassa, uuden turvallisen

suhteen merkitys korostuu.

Oppimista tukee kaikissa olosuhteissa, kaikilla koulutusasteilla ja kaikissa ryhmissä nähyksi tuleminen, kuulluksi tuleminen ja hyväksynnän ja arvostuksen kokeminen niin opettajan kuin opiskeluryhmänkin taholta. Hyväksyntä vahvistaa oppijan itseluottamusta, josta kumpuaa innostus ja rohkeus kokeilla uusia asioita. Varhaiskasvatuksessa ja alakoulutasolla opettajan huolenpidon tarve luonnollisesti korostuu, mutta sitä ei ole syytä unohtaa myöhemminkään.

Opetussuunnitelman tavoitteet velvoittavat ja tuovat joskus raskaitakin ristiriitoja siihen, miten ratkaista arjen opetustyön ja käytännön ongelmia. Milloin pysähtyä kaikessa rauhassa pohtimaan eteen tulleita asioita ja etsiä uusia reittejä? Miten luoda vuorovaikutusta, jossa voidaan olla yhteisen hämmennyksen äärellä ilman, että oikeita vastauksia tarvitsee heti tai koskaan määritellä?

On hyvä muistaa, että yksi tärkeimmistä avaimista oppimiseen on yksinkertaisimmillaan kehu ja kannustus, oli kyseessä nuori tai vanhempi, maahanmuuttaja tai kansuomalainen, nopea tai hivenen hitaampi oppija.

Seuraavassa MONIKO-koulutukseen osallistuneen opettajan kertomus kohtaamisen hetkestä omassa työssään pienten oppijoiden kanssa, jossa välittyy kauniisti hyväksynnän ja välittämisen merkitys:

OPETTAJAN TARINA

Minä näen sinut

Kesän viimeiset auringonsäteet lämmittävät poskipäitä, syksyn kirpeän ilman tuulahdus kuitenkin havahduttaa ja muistuttaa koulun alusta. Ensimmäisten päivien tohina. Ilo jälleennäkemisestä, jännitys tulevaa kohtaan. Pienet, koulutaipaleensa aloittavat isojen reppujensa kanssa, urheana jonossa, käsikosketus-etaisyydellä omista turvasatamistaan. On aika päästää irti. Elinikäiselle matkalle.

Olen järjestänyt luokan, pulpetit rivissä, nimilaput paikallaan. ”Toivottavasti jokainen tunnistaisi oman nimensä kirjoitettuna”. Katson muistiinpanolistaani. ”Ai niin, kyltti piti vielä tehdä”. Vauhdilla etsin kartonkia, tusseja, saksia, liimaa. Rauhallinen mieli vaihtui taas kiireeksi, viikkoa aikaisemmin järjestetty luokka kaaokseksi. Kohta pitää olla jo ulkona vastassa.

Iloinen naurun remakka, jännittyneet katseet. Tutut juokseva vastaan, halaamaan. ”Ope ope, oli ikävä, kesäloma tylsä. Minä rakasta koulu”. Halaan takaisin, katson silmiin. Ne tuikkivat. Tuikkivien silmäparien joukossa näkyy sumeita silmiä. Pelokkaita, epävarmoja, ujoja ja uteliaita silmiä. Katson jokaista silmiin, kerron katseellani - ”minä näen sinut”.

Yhteinen kasvutarina alkaa. Tuikkivat, kirkkaat silmät jatkavat tuikkimistaan. Toisinaan silmät sumenevat, kostuvat ja kyyneleet valuvat pitkin poskia. Ei kivusta, ei särystä, vaan epäoikeudenmukaisuuden tunteesta tai ikävästä kotimaassa asuvaa äitiä, isää, siskoa, veljeä, mummoa, pappaa - tai sodassa luhistunutta kotia kohtaan. Toisinaan sumenevat silmät kirkastuvat, pelokkaat silmät avautuvat suuremmiksi, ujut silmät uskaltavat ja uteliaat oivaltavat. Lukuvuo-

den aikana pienistä kasvaa isoja, ryhti paranee, silmät kirkastuvat. Joku on saanut kauan kaipaamansa silmälasit, toinen uskaltaa pitää niitä silmillä. Ja sitten on sumeita silmiä, jotka eivät anna katseen kohdata, vieläkään.

On me-henki, on toisinaan minä ja muut hetki. On meitä, heitä, teitä ja nuo. ”Nuo maahanmuuttajat”. Miksi aikuinen on vihainen minulle, ihmettelee lapsi.

Hetket kiitävät. Usein mennään vauhdilla eteenpäin, ”OPPILAAN TÄYTYY SUORITTA A PERUSOPETUKSEN OPETUSSUUNNITELMAN PERUSTEET!!”. Muista eriyttäminen, toiminnallisuus, kielitietoisuus, lukemista pitää lisätä, itsearviointi, väliarviointi, arviointikeskustelu, lukuvuoden arviointi... Toisinaan täytyy tehdä hätäjarrutus, time out. Pari askelta tai harppaus taaksepäin. He ovat olleet vasta vuoden tai kaksi täällä. Hän on ollut poissa 189 tuntia ja toinen taas on joka päivä koulussa, sairaanakin.

”Minä osaan”, oivaltaa kirkkaat tuikkivat silmät, jotka olivat lukuvuoden alussa sameat. ”Minä en”, huutaa toinen, jonka ohimoille näen syntyvän syviä uurteita hänen saadessaan omalle tasolle eriytettyjä tehtäviä. ”Voi kun hän malttaisi lukea tehtävänannon loppuun”, ajattelen. Toisinaan kirjat lentävät tai ovet paukkuvat. Kyyneleet valuvat yön pimeinä tunteina Nasa-paidalle, joka on ollut päällä lukuvuoden alusta lähtien. Turhautuminen. Miksi lapseni ei opi, kysyy huolestunut isä. Lapsi oli luokkansa paras, hän sai palkintoja kotimaassa. Hänestä tulee lääkäri.

Sitten yhdessä tuumin, kannustaen, tukien, perhe, minä, avustaja, erityisopettaja, koulupsykologi, kuraattori, perhetyöntekijä, sosiaalityöntekijä, psykiatri – me kaikki aikuiset, sinun parhaaksi. Sinusta välitetään. Me näemme sinut.

OSA II: Metropolia maahanmuuttajatyön pedagogiikkaa kehittämässä

Jouni Piekkari

Jouni Piekkari

Tarinani monikulttuurityön ja osallistavan pedagogiikan menetelmien parissa on alkanut 1980-luvulla etnomusikologian tuntiopettajana Tampereen yliopistossa. Minua kiinnosti tuolloin, miten eri kulttuurien ilmaisumuodot - kuten parannusrituaalit ja laulut - toimivat kasvamisen, oppimisen ja yhteisön rakentamisen välineinä eri kulttuureissa. Samalla olin kiinnostunut selvittämään, voidaan-ko akateemiseen opiskeluun yhdistää eri kulttuureista omaksuttuja muotoja ja toiminnallisia menetelmiä.

Myöhemmin 1990-luvulla työskentelin tuottajana teatterihankkeissa eteläisessä Afrikassa, joissa yhdistettiin rohkeasti esittävän taiteen, osallistavan toimintatutkimuksen ja kehitysyhteistyön menetelmiä ja innostettiin yhteisöjä omaehtoiseen muutokseen ja oppimiseen. Jatkoin osallistavan teatterin menetelmien hankkeissa muun muassa suomalaisissa lähiöiden kehittämishankkeissa. Ulkomailla työskentelin Sambiassa, Tansaniassa, Intiassa, Espanjassa, Portugalissa, Liettuassa ja Virossa. Keskeistä näissä hankkeissa oli yhteisöllinen oppiminen, yhteisöjen itse esiin nostamien teemojen tutkiminen taiteiden avulla sekä yhteisöjen innostaminen elämäntilanteidensa parantamiseen osallistavien menetelmien avulla.

Hankkeet, joissa olen ollut osallisena ovat olleet muodoltaan usein taiteilijoiden ja yhteisötyöntekijöiden koulutuksia. Olemme työskennelleet esimerkiksi orpolasten, vankien, maaseudun naisten, koulujen tai vaikkapa keskisuurten yritysten johtajien kanssa.

Työssäni on vakavista teemoista huolimatta aina ollut keskeistä yhteisöllisen tekemisen riemu, ilo ja luovuus, jota toiminnalliset ja taiteelliset menetelmät saavat aikaan. En usko, että kestävää motivaatiota voi syntyä ilman iloa.

Jouni Piekkari on etnomusikologi (musiikkiantropologi) ja draamakasvattaja (FM), joka on erikoistunut soveltavan teatterin, prosesidraaman ja toimintatutkimukselliseen foorumiteatteriin. Tällä hetkellä hän työskentelee Metropolia Ammattikorkeakoulussa sosiaalialan lehtorina sosiaalipedagogiikan ja sosiokulttuurisen innostamisen monialaisessa viitekehyksessä. Työssä yhdistyvät erilaiset taiteelliset menetelmät ja sosiaalipedagogiset yhteistyön menetelmät erilaisissa sosiaalialan asiakasryhmissä.

2.1 Metropolian avauksia maahanmuuttajaryhmien opetukseen

Metropolia Ammattikorkeakoulun tarinat monikulttuurisen työn ja pedagogiikan kehittämisessä ulottuvat pitkälle historiaan ja muodostavat poikkialaisen hankkeiden ketjun, jossa koulu- ja koulutusmaailman kehittäminen on yhdistynyt sosiaalipedagogiikan työotteeseen ja mm. soveltavan draaman yhteisöllisiin lähestymistapoihin, pelipedagogiikkaan ja muihin toiminnallisiin menetelmiin. Jokainen hanke on avannut uusia kehittämisen alueita ja ikkunoita uusiin haasteisiin. Esittelemme tässä muutamia hankkeita, joiden tarinoissa me tämän julkaisun kirjoittajat olemme itse olleet mukana.

Toiminnallisten ja taiteesta kumpuavien menetelmien osaajina olemme kehittäneet sitkeästi eteenpäin erityisesti ryhmäyttävän ja osallistavan kielenoppimisen ja kotouttamisen menetelmiä. Samalla olemme pyrkineet lisäämään toiminnallisten menetelmien tunnettuutta kouluissa sekä eri maahanmuuttajatyötä tekevissä järjestöissä maahanmuuttajien omissa yhdistyksissä, kunnallisissa maahanmuuttajapalveluissa, oppilaitoksissa, vastaanotokeskuksissa ja kotouttamista järjestävissä yrityksissä. Tavoitteenamme on ollut myös saattaa näitä tahoja yhteistyöhön keskenään.

MONIKULTTUURITYÖ SOSIAALI- JA TEATTERIALAN OPETUKSESSA

Metropoliassa jatkunut työmme monikulttuurisuus -teeman parissa on lähtenyt käyntiin yllättäen soveltavan

teatterin koulutuksesta erityisesti Metropolian teatteri-ilmaisun koulutusohjelmassa. *Tili Tonse* oli mittava korkea-koulujen koulutusvaihtohanke (2005–2009), jossa tutkittiin Suomessa ja Sambiassa esittävän taiteen, perinteiden ja populaarikulttuurin mahdollisuuksia kasvatustyössä ja opetuksessa. Hankkeessa erityisenä viitekehyksenä oli kehitysyhteistyön osallistava metodologia. Hankkeessa tehtiin runsaasti innovatiivisia ruohonjuuritason hankkeita molemmissa maissa esimerkiksi naisjärjestöjen, koulujen, terveystieteiden ja kylätoimintaryhmien parissa. Hanke tuotti teatteri- ja tanssiesityksiä, fiktiivisen kirjan (Neulaniemi 2006), vuorovaikutteisia teatterifestivaaleja, videodokumentteja ja koulujen oppimateriaaleja.

Hanke onnistui nostamaan esimerkiksi Sambiassa monien vapaiden teatteriryhmien osaamista merkittävästi ja lisäsi näiden ryhmien tunnettuutta, arvostusta ja työmahdollisuuksia. Monet hankkeeseen osallistuneet opiskelijat saivat merkittävän kansainvälisen oppimiskokemuksen ja ovat sijoittuneet merkittäviin asemiin maassaan eri järjestöjen johdossa, Sambian yliopistossa ja Sambian taiteen keskustuomikunnassa.

Suomessa hankkeeseen ja muihin opintokokonaisuuksiin integroitiin Erasmus-vaihto-opiskelijoita eri maista. Näissä työskenneltiin usein maahanmuuttajaryhmien kanssa. Teimme yhteistyötä mm. Suomen pakolaisavun Kurvi-hankkeen kanssa (Suomen pakolaisapu 2018), joka on suunnattu palveluiden ulkopuolella ja katveessa oleville nuorille maahanmuuttajille. Arjen ja asumisen kohtaamiset ja konfliktit olivat vuorovaikutteisten esitysten eräänä teemana.

Metropolia Ammattikorkeakoulun sosiaalialan koulutusohjelmassa viitekehyksenä on sosiaalipedagoginen ajattelu, jossa toiminnallisilla menetelmillä on keskeinen rooli yhteisöjen kanssa tehtävässä työssä. Koulutusta to-

teutetaan sekä suomen- että englanninkielisessä tutkinto-ohjelmassa. Englanninkielisessä ohjelmassa oppimisen ympäristönä on oma monimuotoinen kansainvälinen opiskelijaryhmä. Suurin osa on Suomessa asuvia maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita ja siten myös kokemusasiantuntijoita kahden kulttuurin välillä elämisessä. Toisaalta ryhmissä osa opiskelijoista on kansainvälisiä vaihto-opiskelijoita, jotka integroituvat lyhyeksi jaksoksi suomalaiseen opiskelijaelämään.

Monet maahanmuuttajataustaiset opiskelijat ovat kiinnostuneet maahanmuuttajien kanssa tehtävästä työstä. Eri opintojaksoilla tehdään esimerkiksi erilaisia taiteellisia menetelmiä hyödyntäviä hankkeita maahanmuuttajataustisten ryhmissä. Perheiden mukaan ottaminen on tärkeä kysymys esimerkiksi kouluissa tehtävissä projekteissa. Useimmiten tavoitteena on tavalla tai toisella eri ikäryhmien ja väestöryhmien kohtaaminen. Tavoitteena on kehittää yhteisöä ja nostaa taiteen ja toiminnallisten menetelmien avulla yhteisöjen omaa ääntä kuuluviin ja nostaa heitä koskevia haasteita ja unelmia yhteiseen päätöksentekoon.

PERHEET MUKAAN - OPPILAAT KOHTAAMAAN?

ETNOVOIMALA - Monialaista kotouttamistukea kolmansista maista tulleeille haavoittuvassa asemassa oleville maahanmuuttajille -hankkeessa (2012–2013) tuettiin ns. kolmansista maista Suomeen muuttaneiden, ei pakolaistaustaisten ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevien maahanmuuttajien kotoutumista. Projektissa kehitettiin ja käynnistettiin perheen toimintakykyä edistävää ja syrjäytymistä ehkäisevää toimintaa. Lisäksi luotiin eri toimijoiden yhteistoimintaverkosto palvelujen vaikuttavuuden ja

perheiden osallisuuden lisäämiseksi. (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2013.)

Yhtenä menetelmällisenä kokeiluna kehitimme yläasteen valmistavien luokkien ryhmäyttäviä, elämänhallintaa tukevia ja oppimista tukevia työtapoja. Hankkeessa kehitimme erityisesti toiminnallisia kielisteet ylittäviä keinoja viestiä ryhmän sisällä ja kannustaa käyttämään vähäistäkin suomen kieltä. (Piekkari 2014a.)

Etsimme toiminnallisin menetelmin nuoria itseään koskettavia teemoja. Yhdeksi niistä nousi nuorten kaipuu entiseen kotimaahan jääneisiin ystäviin ja toisaalta tarve saada koulussa uusia kantasuomalaisia ystäviä ja oppia suomen kieltä. Tästä tarpeesta kehitettiin osallistavan prosessidraaman menetelmää hyödyntävä projekti, jossa kohtautettiin valmistavan luokan oppilaita samanikäisten ”normiluokkien” oppilaiden kanssa toiminnallisilla työta-voilla. Syntyi avaruuden planeetoille sijoittuva osallistava prosessidraama (Piekkari 2014b), johon nuoret peilasivat omia kokemuksiaan. Samalla tarina sysäsi nuoria ja opettajia ideoimaan keinoja koulukulttuurin kehittämiseksi paremmin erilaisia arjen kohtaamisia tukevaksi.

KAVERIKSI YHTEISEN HARRASTUKSEN KAUTTA?

KAMU - Kaveriohjausta maahanmuuttajille -pilottihankkeessa (2013–2014) muodostettiin kaveripareja, joissa oli mukana Keskuspuiston maahanmuuttajataustaisia opiskelijoita ja Metropolian sosionomiopiskelijoita (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2014). Tavoitteena oli esimerkiksi tukea suomen kielen oppimista ja uusien harrastusten löytymistä. KAMU-opiskelijat kehittivät toiminnallisia pelejä, joissa huomioitiin kulttuurieroja ja erilaisia oppimisen

haasteita. Niitä voidaan käyttää esimerkiksi vapaaehtoistoiminnan koulutuksessa tai työskenneltäessä vapaaehtoistyössä ryhmien kanssa (Piekkari & Räsänen 2014).

Hankkeessa kehitettiin myös yleisempi vapaaehtoistoiminnasta oppimisen pedagoginen malli, joka soveltuu monenlaisiin vapaaehtoistoiminnan tilanteisiin. Sosionomiopiskelijat pystyivät hankkeessa luontevasti oppimaan lisää vapaaehtois- ja asiakastyöstä. (Manninen & Raatikainen 2014, Kannelsuo & Salmenkangas 2014.)

KAMU-hankkeen hyvät kokemukset erityisesti pelillisistä menetelmistä kielenoppimisen tukena johtivat seuraavaan Kepeli-hankkeeseen.

MITEN KEHO OPPII - MITEN PELI OPETTA?

KEPELI - Kotoutumista kehollisilla ja pelillisillä menetelmillä -hankkeessa (2016–2018) koottiin olemassa olevia ja kehitettiin uusia kotoutumista edistäviä harjoitteita. Kepe-
lin harjoitteet soveltuvat erityisesti maahanmuuttajaryhmille, joissa suomen kielitaito ei ole vielä vahva ja monet ovat kotoutumispolkunsa alkuvaiheessa. Hankkeessa kehitettiin erityisesti ryhmien moninaisuuteen ja ryhmädynamiikan rakentamiseen liittyviä ohjauksen työtapoja. (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2016.)

Mukana kehittämistyössä oli laaja joukko maahanmuuttajatyötä tekeviä järjestöjä, kotoutumiskoulutusten järjestäjiä sekä kunnallisia maahanmuuttajatyön yksiköitä yhdessä Metropolia Ammattikorkeakoulun opettajien ja opiskelijoiden kanssa. Hanketiimi oli monialainen: asiantuntijalehtorit edustivat osaamista psykomotoriikan, psyko- ja sosiodraaman, soveltavan teatterin, sosiaalipedagogiikan, kielenopetuksen, vanhustyön ja liikunnanohjauksen sarjoilta.

Kepeli-harjoitteiden tavoitteena on mm. vahvistaa suomen kielitaitoa, yhteiskuntatietoutta, elämänhallintaa, ryhmätyötaitoja ja itsetuntemusta. Hankkeen yhteydessä kehitettiin myös materiaalia tukemaan oppimisen itsearviointia. Menetelmistä laadittiin maahanmuuttajaryhmiä ohjaaville ammattilaisille ohjeita, oppaita ja videotutoriaaleja.

TOIMINNALLISUUDESTA JA RYHMÄSTÄ VOIMAA OPPIMISEEN?

TOIVO - Toiminnallisuus valmentavassa ja valmistavassa opetuksessa -koulutus (2018) suunnattiin erityisesti sellaisille valmentavien ja valmistavien oppilaiden opettajille eri koulu- ja koulutusasteilla, jotka kaipasivat työhönsä menetelmiä yhteisöllisyyden ja osallisuuden rakentamiseen. Koulutuksessa oli KEPELI-hankkeeseen pohjautuen erityinen painopiste kehollisissa ja toiminnallisissa menetelmissä sekä elävässä vuorovaikutuksessa, jota rakennetaan tarinallisuuden keinoin. Koulutus pureutui valmiuksiin kohdata erilaisista taustoista tulevia oppilaita ja se tarjosi keinoja osallisuuden vahvistamiseen sekä yhteisön rakentamiseen. Tavoitteena oli myös yhdessä kokeilla ja kehittää menetelmiä kielitaidoltaan heikon oppilaan kohtaamiseen. (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018)

Koulutuksen aikana rakennettiin myös Suomeen alan osaajaverkosto ja koottiin toiminnallisia menetelmiä ohjeineen kaikkien saataville TOIVO-oppimateriaalipankkiin. Koulutuksen rahoitti Opetushallitus.

DRAAMASTA POTKUA MONIKULTTUURITYÖHÖN?

Draama ja monikulttuurisuus -täydennyskoulutus (2012–2013) oli lukuvuoden mittainen monimuotokoulutus, joka kokosi yhteen monikulttuurialan järjestökentän toimijoita, draamakasvatuksesta kiinnostuneita opettajia ja maahanmuuttajataustaisia taiteilijoita. Koulutuksen aikana opiskelijat kehittivät mm. toiminnallisia oppimiskokonaisuuksia Suomi toisena kielenä -opetukseen eri asteilla, draamaprojekteja alaikäisten turvapaikanhakijoiden kanssa sekä lukuisia maahanmuuttajia ja kantaväestöä kohtaavia hankkeita.

Rikas järjestöjen, koulujen ja teatteritaiteilijoiden välinen yhteistyö teki koulutuksesta erittäin hedelmällisen. Se synnytti mm. edelleen toimintaa jatkavan Osuuskunta Dramauttajat -yhteisön, joka tekee monissa yhteyksissä koulutuksia ja vuorovaikutteisia esityksiä jäsenten muun työn ohella. Siten Osuuskunta toimii myös jatkokoulutautumisen ja innovointia tukevana yhteisönä. Keskeisinä työmenetelminä ryhmän työssä ovat vuorovaikutteinen prosessidraama ja toimintatutkimuksellinen foorumiteatteri. (Dramauttajat 2019.)

KAUPUNKISUUNNISTUKSELLA KOHTI KOULUTUSPOLKUA?

CONNEXT - for inclusion - Empowerment through game-based learning on tällä hetkellä käynnissä oleva kansainvälinen hanke (2018–2021), jonka tavoitteena on tukea maahanmuuttajanuoria löytämään koulutuspolkunsa ja sitoutumaan valitsemalleen alalle. Suomessa on valittu kohderyhmäksi erityisesti nuoret maahanmuuttajataustai-

set miehet heidän siirtyessään peruskoulusta toisen asteen opintoihin. Hankkeessa kehitetään myös perheiden kanssa tehtävää yhteistyötä. Hankkeessa kehitetään kaupunkisuunnistukseen perustuvia oppimislejää sekä kehitetään siltaa rakentavaa oppimismateriaalia tukemaan siirtymää peruskoulusta jatkolueille. Hankkeessa kehitetään myös teemaa tukevaa liikuntapedagogiikkaa. (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2019.)

OSALLISUUDEN KIELTÄ OPPIMASSA

Metropolian opettajina olemme olleet mukana myös kehittämässä toiminnallista demokratiakasvatusta maahanmuuttajanuorten kanssa yhteistyössä Osallisuuden kieltä oppimassa -hankkeen kanssa. Hanketta koordinoivat Kirkon ulkomaanapu ja Opettajat ilman rajoja (2018–2021). Erityisenä kohderyhmänä ovat yksin maahan tulleet nuoret ja pienten lasten vanhemmat. Hanke pyrkii tutustuttamaan kohderyhmää paremmin suomalaisen yhteiskunnan toimintaan ja parantaa heidän osallisuuttaan. (Opettajat ilman rajoja ja Kirkon ulkomaanapu 2018.)

Kehitimme hankkeessa draamakasvatuksen keinoin menetelmän, jossa nuoret tutkivat oman elämänsä unelmia ja haasteita ja rakentavat tämän pohjalta ryhmissä kuvitteellisia poliittisia puolueita. Tämä virikepaja nostaa esille kysymyksiä puolueista, niiden tavoitteista ja omasta suhteesta politiikkaan ja osallisuuteen niin omassa lähiyhteisössä kuin laajemminkin yhteiskunnassa (Markkanen 2019).

VALMENTAVA OPETUS KORKEAKOULUUN PYRKIVILLE

Metropoliaassa on toteutettu maahanmuuttajien valmistavaa opetusta jo useamman vuoden ajan. Koulutuksen tavoitteena on kirjaimellisesti antaa valmiuksia ja avata mahdollisuuksia Suomessa asuville maahanmuuttajille hakeutua korkeakouluopintojen pariin. Opinnot ovat 30:n opintopisteen laajuisia ja osa opiskelijoista toteuttaa niitä työn ohessa. Opetussuunnitelma koostuu tietoteknisistä valmiuksista, kielenopetuksesta, vuorovaikutuksesta ja viestinnästä sekä omasta projektista. Opiskelijat voivat hakeutua joko tekniikan, sosiaali- tai kulttuurialan valmentaviin opintoihin.

SIMHE -ohjaus- ja neuvontapalvelut (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018) sisältävät yksilö- ja ryhmäohjausta korkeakoulukelpoisille, korkeakouluopintoja tai korkeakoulututkimuksen suorittaneille maahanmuuttajille. *Osaamisen tunnistamisen* -palvelun tavoitteena on tunnistaa maahanmuuttajataustaisen henkilön osaamista osaamisen kartoituksen avulla. Se toteutetaan noin kuukauden kestävässä prosessina, jonka aikana kartoitettava

- oppii itsearviointin avulla sanoittamaan omaa osaamistaan sekä vertaa aiemmin suorittamaansa tutkintoa lähimpään vastaavaan Metropolian tutkintoon
- käy asiantuntijakeskustelun Metropolian alan asiantuntijan kanssa
- saa dokumentin osaamisestaan ja osaamisen täydentämistarpeesta perustuen asiantuntijakeskusteluun

Palvelu on tällä hetkellä suunnattu maahanmuuttajille, jotka ovat suorittaneet tekniikan tai liiketalouden alan korkeakoulututkimuksen muualla kuin Suomessa.

2.2 MONIKO - Monikulttuurinen opettajuus -koulutus

Tämän julkaisun osassa I esiteltiin *Monikulttuurinen opettajuus* - ammatillista osaamista ja työvälineitä opetukseen -täydennyskoulutuksen kokemuksia. Opetustoimen henkilöstölle suunnattu koulutus toteutettiin vuonna 2019 ja sen rahoitti OPH.

Tämän julkaisun osassa I olemme päässeet kuulemaan koulutukseen osallistujilta itseltään, kuinka monimuotoisten ryhmien kanssa työskentely todella haastaa opettajuutta. Työ on usein raskasta, vaativaa ja vaatii moniammatillista yhteistyötä. Tästä syystä verkostoituminen ja vertaiskokemukset sekä ideoiden jakaminen on monille merkittävä ja välttämätön tie oman osaamisen kartuttamiseen ja tunnistamiseen. Tähän pyrimme MONIKO -koulutuksessa vastaamaan tarjoamalla vertaistukea ja kokoamalla Suomen monikulttuuristen opettajien osaajaverkostoa. Monikulttuuristen ryhmien opettajille ei myöskään ole usein saatavilla työhönsä valmiita oppimateriaaleja, vaan he joutuvat luomaan ne itse ja yksin. Koulutuksen aikana kehitettiin ja koottiin toiminnallisia menetelmiä ohjeineen kaikkien saataville TOIVO-oppimateriaalipankkiin (Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018).

Toiminnallinen ja työn arkea kehittävä työote sopii hyvin ammattikorkeakoulujen toimenkuvaan. Aiempaan palautteeseen pohjaten halusimme tässä koulutuksessa luento- ja tietopohjaisiin seminaarien sijaan antaa osallistujille tilaisuuksia opetella, harjoitella ja sisäistää asioita käytännössä.

Koulutuksen keskeisimpinä sisältöalueina olivat itsetuntemus, vuorovaikutustaidot ja ryhmädynamiikan menetelmät monikulttuurisissa ryhmissä sekä toiminnalliset ja keholliset menetelmät yhteisön rakentamisessa. Seuraavassa esittelemme tarkemmin koulutuskokonaisuuden sisältöjä ja teemoja.

KOULUTUSJAKSOT - SUKELLUKSIA TEEMOIHIN

MONIKO -koulutuskokonaisuus järjestettiin vuoden 2019 aikana Helsingissä kahdessa ryhmässä. Lähijaksoja oli seitsemän ja koulutuskokonaisuus päättyi kaikille yhteiseen seminaariin. Lähijaksojen välillä etäjaksoilla osallistujia sovelsi oppimaansa omassa työssään ja osallistui verkoston työskentelyyn hyödyntäen koulutuksen digitaalisia alustoja.

Koulutuksen ensimmäisellä lähijaksolla **Orientaatio - Minä monikulttuurisen ryhmän ohjaajana** panostettiin ryhmän tutustumiseen ja omien oppimishaasteiden tunnistamiseen. Samalla ryhmä oppi runsaasti kielenoppimista ja ryhmäytymistä tukevia toiminnallisia harjoitteita, kun opiskelijat pääsivät itse kokemaan ryhmäytymisprosessin alkua. Jaksolla käynnistettiin myös vertaisoppimisen areenoina toimivat kotiryhmät, jotka koostuivat saman luokka-asteen tai koulutustason mukaisista opettajista.

Seuraavalla opintojaksolla **Toiminnallisesti kieleen ja kouluun** perehdyttiin erityisesti Metropolia Ammattikorkeakoulun Kepeli-hankkeessa kehitettyihin kehollisiin ja pelillisiin kielenoppimisen menetelmiin sekä laajaan materiaali- ja välineisiin, joka tarjoaa valmiita opetuskokonaisuuksia eri aiheista. Opiskelijat saivat välähdyksen myös osallistavasta prosessidraaman työmenetelmästä. Lähijaksolla korostui myös positiivisen ryhmädynamiikan rakentaminen ja osallisuuden vahvistaminen monimuotoisissa ryhmissä. Koko lähijakso oli keskustelevalta ja harjoitteiden välissä opiskelijat pohtivat mm. omissa kotiryhmissään harjoitteiden soveltuvuutta omaan erityiseen ryhmäänsä.

Vuorovaikutuksen voima -jaksolla pysähdyttiin omien vuorovaikutustaitojen äärelle ja etsittiin mahdollisuuksia tukea ryhmän keskinäistä vuorovaikutusta. Lähtökohtana

oli ryhmäytymisen huolellinen ohjaaminen ja tutustuminen ryhmädynamiikan eri vaiheisiin. Osaamisen kehittämistä harjoiteltiin ohjaajan interventiotaitoja kehittämällä. Mitä kussakin ryhmäprosessin vaiheessa on erityisesti huomattava ja minkälaiset ohjausteot ovat niissä toimivia. Ryhmäprosessin vaiheita tutkittiin Tuckmanin (1965) mallin pohjalta, jossa ryhmän vaiheet nimetään aloituksen, muotoutumisen, konflikti-, työryhmä- ja lopetusvaiheen kokonaisuuksiin. Otsikot kuvaavat jo vaiheiden erilaista sisältöä, mutta käytännössä niiden huomioiminen on erityistä taitoa vaativaa.

Ryhmä ilman yhteistä kieltä ja kulttuuria -jakso tarjosi lisää välineitä monimuotoisten ryhmien opettamiseen, ryhmädynamiikan rakentamiseen ja kielenoppimiseen. Työskentelyssä nostettiin esille erityisesti suomen kielen opinnoissa vasta alussa olevien tai luku- ja kirjoitustaidottomien ryhmien haasteita. Nostimme esiin myös toiminnallisia keinoja hahmottaa oppijoiden moninaisia oppimishistorioita.

Foorumiteatterin keinoin tutkimme ongelmatilanteita monikulttuurisissa ryhmissä ja etsimme niihin yhdessä draaman keinoin ratkaisuja. Samalla opiskelijat itse tehdessään omaksuivat toiminnallisen työtavan, jonka avulla voidaan vahvistaa opiskelijoiden osallisuutta ja nostaa heidän äänensä kuuluviin. Foorumiteatteri tukee kehollista ilmaisua ja antaa siten äänen myös vähän kieltä osaaville. Foorumiteatteri vahvistaa myös ryhmän työskentelytaitoja. (Boal 2002, Piekkari 2005, 14.)

Kehollisuus - esteettömän oppimisen haasteet -jaksolla perehdyttiin psykomotoriseen lähestymistapaan oppimisessa (Ahlstrand 2017). Käytännön harjoitteiden ja teoreettisten avausten avulla opiskelijat tutustuivat kehollisuuden merkitykseen oppimisessa ja kotoutumisessa. Jakso antoi eväitä myös erityisoppimisen ja monimuotoi-

suuden haasteisiin. Jaksolla tutkittiin sitä, mitä on esteettön ja inklusiivinen oppiminen.

Tarinallisuus oppimisessa -jaksolla keskityttiin opetuksen tarinallistamiseen ja kerronnan mahdollisuuksiin maahanmuuttajien opetuksessa. Kerronallisuus on useille maahanmuuttajille erittäin luontainen tapa lähestyä asioita ja tarinat välittävät kulttuurista perintöä kiinnostavalla tavalla. Oppimisjaksolla tutkittiin omien kokemusten sekä opettavien asioiden tarinallistamista. Yhteinen tarinointi lisää usein ryhmän koheesiota ja yhteistä turvallisuuden kokemusta. Kerronta lisää motivaatiota viestiä ja digitaaliset sovellukset laajentavat niiden käyttömahdollisuuksia. Koulutuksessa tutustuttiin erityisesti tarinateatteriin (Fox 2004, Ketonen 2008, Salas 1989) ja prosessidraamaan (Owens & Barber 2010) erilaisten asioiden käsittelyssä.

Osallisuus, ihmisoikeudet ja kohtaaminen -jaksolla siirryttiin luokkien mikrokosmoksista tarkastelemaan laajemmin oppilaitosten toimintakulttuuria ja suhdetta ympäröivään yhteiskuntaan. Pohdimme, miten osallisuus voi toteutua oppijoiden arjessa ja toisaalta, miten koulun toimintakulttuuria voidaan rakentaa osallisuutta tukeväksi. Kohtaamisen käsitteen kautta ideointi miten valtaväestö ja maahanmuuttajat voivat kohdata erilaisissa pedagogisesti suunnitelluissa tilanteissa. Ihmisoikeudet ja lapsen oikeudet linkittyvät vahvasti osallisuuden kysymyksiin. Jaksolla perehdyttiin erilaisiin harjoitteisiin ja tutustuttiin ihmisoikeuskasvatuksen opetusmateriaaleihin eri koulutusasteilla. (Flowers ym. 2012, Hassi 2016, Ihmisoikeuskeskus 2014, Kukkamaa & Lindström 2013, Suomen Unicef 2015.)

Koulutuksen päätösseminaarissa **Lahjat jakoon - yhteydet eloon**, molemmat opiskeluryhmät kokoontuivat juhlistamaan ja jakamaan yhdessä opittua. Monikulttuurisuuden teemoja käsittelevien asiantuntijapuheenvuorojen

ohella seminaari toteutusidea on toiminnallinen ja osallistava. Kokemuksia jaettiin vuorovaikutteisen tarinateatteriesityksen avulla, jossa osallistujat jakoivat merkityksellisiä kokemuksia monimuotoisten ryhmien opettamisesta, oppimisesta - ja elämästä sen lomassa. Lopputapahtuman tavoitteena oli myös vahvistaa osallistujien laajempaa verkostoitumista. Tässä toiminnalliset harjoitteet auttoivat kietyttämään opittua ja oivallettua, vahvistivat osallistujien välisiä tunnesiteitä. Luotimme edelleen elämyksellisyyden voimaan.

TOIMINNALLISET JA KEHOLLISET MENETELMÄT - MONENLAISTA MONENLAISILLE

Hyödynsimme MONIKO-koulutuksessa mm. KEPE-LI-hankkeessa kehitettyjä näkökulmia ja menetelmiä monimuotoisten ryhmien ohjaukseen (Korpela & Salmenkangas 2016). Maahanmuuttajaryhmässä monimuotoisia menetelmiä voi perustella jo silläkin, että ne tarjoavat erilaisia ja moniaistisia viestinnän kanavia. Kun ryhmissä on usein hyvin erilaisista oppimistaustoista tulevia ihmisiä, erilaisia tapoja tarvitaan.

Liikkumista ja toiminnallisia pajoja pitäisi lisätä oppitunneilla monista muistakin syistä. Liikkuminen aktivoi aivoja ja pitää yllä vireystasoa ja istuminen pitkiä aikoja kerrallaan on paitsi tylsää, todettu myös epäterveelliseksi. Liikkumisen ilo lisää oppimisen intoa ja vahvistaa itsetuntoa. Erilaiset pelit lisäävät tarkkaavaisuutta ja ryhmän keskinäistä kuuntelua. Toiminnallisissa pajoissa osallistujat vaihtavat toistuvasti paria tai pienryhmää eri tehtävissä. Tämä tutustuttaa osallistujia toisiinsa, parantaa ryhmän toimintaa ja vähentää klikkiytymistä. (Piekkari 2016, 9.)

Toiminnalliset pajat pitävät koko ryhmän aktiivisena.

Kieli on sanojen ja kieliopin lisäksi eleitä, ilmeitä, äänensävyjä, taukoja jne. Toiminnallisuus lisää ilmaisan väyliä ja tarjoaa onnistumisen kokemuksia myös vähän kieltä osaaville. Toiminnalliset harjoitteet aktivoivat eri aisteja. Sanat ja lauseet kertautuvat eri aistikanavia myöten ja luovat aivoissa linkkejä ja assosiaatioita. Oppiminen linkittyy visuaalisiin muistikuviin ja elämänmakuisiin tilanteisiin. Sanojen kehollistaminen avaa ja syventää niiden merkityskenttiä. (Piekkari 2016, 9.) Toiminnalliset menetelmät antavat myös runsaasti mahdollisuuksia tunneviestinnän ja -sanaston harjoitteluun ja liittävät oppimista merkityksellisiin kokemuksiin; muistoihin, elettyyn elämään ja unelmiin.

OSALLISUUS JA IHMISOIKEUDET MONIKULTTUURISISSA OPETUKSESSA

MONIKO-koulutuksessa tarkasteltiin monikulttuurisuutta luokkahuoneen mikrokosmoksen lisäksi laajemmassa perspektiivissä, koulun toimintakulttuurin tasolla. Tarkastelimme osallisuuden toteutumista koulun eri aktiviteeteissa ja suhteessa lähiympäristön toimijoihin ja oppijoiden vanhempiin ja perheisiin.

Tässä käytettiin analyttisenä apuvälineenä Roger Hartin (1992) kehittämiä kahdeksanportaisia osallisuuden tikkaita (Flowers ym. 2012). Koulutukseen osallistuneet opettajat voivat viedä tämän menetelmän välineeksi omaan oppilaitokseensa ja kehittää osallistavaa toimintakulttuuria oppilaiden, opiskelijoiden ja henkilökunnan kanssa. Tikkaiden alimmat portaat edustavat näennäistä osallistumista, kun taas portaat 4–8 edustavat asteittain etenevää osallisuutta. Portaat voivat usein kuvata myös oppimisprosessia. Toiminta aloitetaan usein alemmilla

portailta, mutta vähitellen osallisuus ja tietoisuus siitä lisääntyy asteittain oppimisen ja toimintakulttuurin kehittämisen kautta.

KOHTAUTTAMINEN - KAKSISUUNTAISTA KOTOUTUMISTA

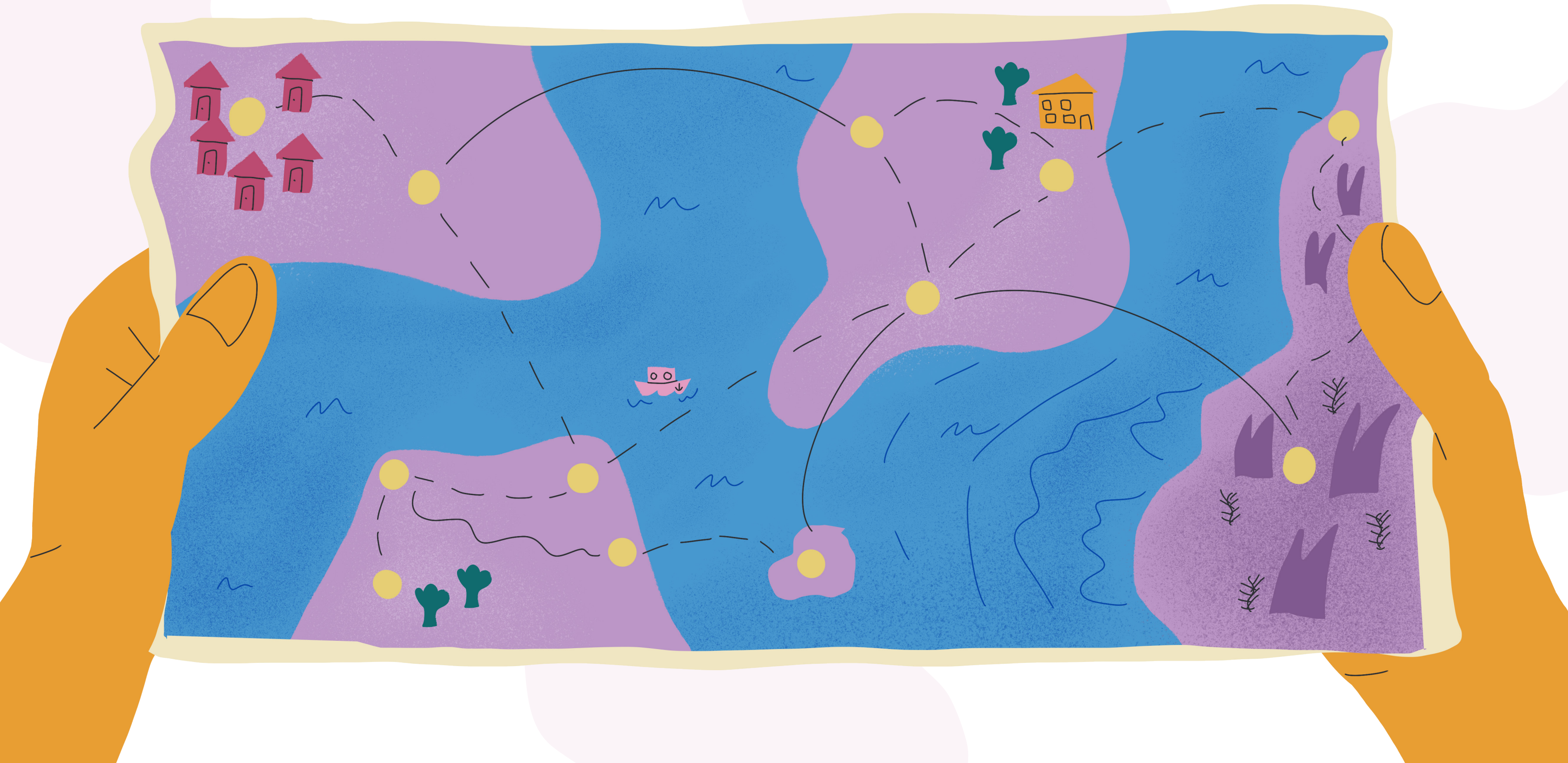
TOIVO-koulutuksessa tutustuttiin työtapoihin, joilla maahanmuuttajaryhmien oppijat voivat integroitua koko kouluyhteisöön. Tästä käytetään käsitettä *kohtauttaminen*, jolla tarkoitetaan tässä pedagogisesti suunniteltua, pitkäjänteistä ja tavoitteellista toimintaa, joka tähtää kantaväestön ja maahanmuuttajien kohtaamiseen heille mielekkäällä ja innostavalla tavalla. Se on kaksisuuntaista kotoutumista, jossa kaikki osapuolet tutustuvat toisiinsa ja oppivat toinen toisiltaan heidän omia tavoitteitaan ja innostuksen aiheita palvelevia asioita. (Piekkari 2016.)

Kohtauttaminen voi alkaa lyhyistä toiminnallisista pajoista, joissa maahanmuuttaja- ja kantaväestön ryhmiä, esimerkiksi valmistava ryhmä ja koulun ”normiluokka” tutustutetaan toisiinsa toiminnallisilla työtavoilla jäätä murtamalla. Samalla pajassa etsitään yhteisiä ja molempia ryhmiä kiinnostavia aiheita. Kohtauttamisiin voidaan ottaa mukaan myös yhdistyksiä, asuinaluetoimikuntia, paikallispoliitikkoja jne. S2-kieliopettajilla voi olla tällaisen toiminnan käynnistämisessä merkittävä rooli.

Osallisuus linkittyy vahvasti kysymyksiin ihmisoikeuksista ja peruskoulussa YK:n määrittelemiin lapsen oikeuksiin. Kohtauttaminen erilaisin toiminnallisilla menetelmillä tukee erilaisten oppijoiden osallisuutta ja ihmisoikeuksien toteutumista. Samalla tietoisuus ihmisoikeuksista ja lapsen oikeuksista lisääntyy ja konkretisoituu osaksi oppilaitosten toimintakulttuuria (Hassi 2016).

OSA III: Tulevaisuuteen tähyämistä ja villiä visiointia

Päivi Rahmel ja Jouni Piekkari

Tulevaisuuden Suomi on kansainvälinen. Millaisilta näytävät monikulttuurisen opettamisen tulevaisuuden horisontit? Millaisia tarpeita MONIKO-koulutus ja sitä edeltänyt TOIVO-koulutus nostivat esille? Minkä kysymysten kanssa koulutukseen osallistuneet opettajat ja kouluttajat eniten painivat?

Lopuksi haluamme vielä pohtia, miltä tulevaisuus näyttäisi, jos kohtaamamme puutteet olisivatkin positiivisella tavalla ratkaistuja ja jo toteutunutta tulevaisuutta.

TODELLISTEN YHTEYKSIEN RAKENTAMINEN

Uskomme, että tulevaisuudessa monikulttuuristen ryhmien opettajat toimivat aktiivisessa yhteistyössä keskenään ja ammatillisina monikulttuurisuuden asiantuntijoina omissa yhteisöissään. He saavat erityistä tukea sitä tarvitessaan ja kytkeytyvät moniammatillisiin tiimeihin oman osaamisensa arvostettuina osaajina.

He kehittävät oppilaitosten toimintakulttuuria rikastaen sitä kansainvälistymisen tuomin uusin avauksin ja osallistuvat verkostojensa kautta koulutyön jatkuvaan uudistamiseen. Tämä työ ei aina vaadi uusia rahallisia panostuksia, vaan arjessa osataan nähdä luovia yhteistyömahdollisuuksia eri järjestöjen, kunnallisten toimijoiden, vanhempien, maahanmuuttajajärjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa.

Monet näistä uusista mahdollisuuksista ovat vastauksia opettajien kaipaamaan tukeen ja ovat jo kaikkien löydettävissä. Opettajan työn resursointi oppilaitosten verkostotyöhön eri toimijoiden kanssa on jo arkista toimintaa ja osa hyvien käytänteiden perinnettä. Yhä laajemmin ymmärretään verkostojen kautta syntyvien todellisten yhteyksien merkitys kotouttamisen ja tulevan työllistymisen mahdollistajina.

SOVELTUVAN OPPIMATERIAALIN KÄYTTÄJÄLÄHTÖINEN TUOTTAMINEN

Opetuksessa on ajankohtaisia materiaaleja, jotka ovat helposti saatavissa. Maanlaajuinen opettajaverkosto jakaa osaamistaan eri kouluasteille ja päivittää työtapojaan yhdessä opiskelijoiden kanssa. Asiantuntijuus tunnistetaan arjen työtä tekevien keskuudessa ja oppilaat ja opiskelijat ovat entistä enemmän käyttäjälähtöisesti materiaalien kehittäjinä. Digitaalisten alustojen kautta kehitetyt menetelmät ovat ajantasaisesti jaossa ja jossain seminaarissa muistellaan, että mm. muinaiset TOIVO- ja MONIKO-koulutukset antoivat tälle toimintakulttuurille aikanaan oman sysäyksensä.

Materiaaleissa on valinnanvaraa ja niissä on huomioitu erilaisten kouluasteiden erityistarpeet. Koulutusalakohdaiset tiimit tuottavat erityisosaamista eri kieliryhmistä tulevien opiskelijoiden avuksi. Koska useimmat opiskeluryhmät koostuvat eri äidinkieliä puhuvista, Suomessa on kehitetty myös monille kieliryhmille omia suomen kielen oppimisen materiaaleja. Aikanaan kun huomattiin, että osallistuminen omalla kielellä uuden kielen oppimiseen on erittäin motivoivaa niille, jotka ovat kenties aiemmin kokeneet hankalaksi kielen oppimisen suomea suomeksi menetelmällä.

TOIMINNALLISUUS ON UUSI NORMAALI OPPIMISEN TAPA

Toiminnallinen oppiminen ja tarinallisuus ovat jo monikulttuuristen ryhmien opettajien ja ohjaajien toiminnassa läsnä, ja oppilaatkin löytävät tiensä tällaisen oppimisen äärelle opettajajohtoisten osuuksien lisäksi. Aivotutkimus

on osoittanut menetelmät toimiviksi ja yhä uusia pedagogisia innovaatiota luodaan. Modernin työelämän tarpeet tukevat toiminnallisten työtapojen käyttöä ja ovat siten uusi normaali pedagogisessa työssä.

DIGITAALISUUS ON KAIKKIALLA

Digitaalisuus on oppijoiden ja opettajien elämässä yhä vahvemmin läsnä. Digitalisaatio on saanut yhä vahvempaa jalansijaa maahanmuuttajaryhmien opetuksessa. TOIVO-hankkeessa kokeiltuja erilaisia oppimiseen soveltuvia digitaalisia oppimisen välineitä, esim. kännykkään ja tablettiin soveltuvia oppimispelejä, alustoja ja sovelluksia käytetään ahkerasti. Erityisesti kielenoppimisen tueksi on paljon hyviä sovelluksia ja robotit hoitavat osan kielen opetuksesta.

Digitaalisia menetelmiä on opittu käyttämään vuorovaikutusta vahvistavasti ja niitä sovelletaan yhteistöiminnallisesti ja ryhmäyttävää otetta painottaen. Kriittistä keskustelua hyvistä soveltamiskäytännöistä käydään yhteisesti ja rakentavasti.

Digitaalisten välineiden käyttöön liittyviä haasteita ratkotaan ja niiden yhteensopivuuden tuottamiin pulmiin löydetään toimivia tapoja. Eri käyttöjärjestelmien kanssa on opittu työskentelemään ja maahanmuuttajien kanssa työskentelyyn liittyvän verkkoetiikan ja tietoturvan kysymykset tiedostetaan. Pakolaistaustaisten henkilöiden erityiskysymyksiin on löydetty toimivia ratkaisuja ja tietoturva on ensiluokkaista.

Sovellusten valinta on helpottunut ja uusiutuvien käyttöönotto on rutiinia. Vihapuheen kohtaamiseen on löydetty uusia keinoja ja sosiaalisen median käyttö on osa oppimistoimintaa. Erityisesti median lukutaitoon kiinnitetään jatkuvaa huomiota ja mahdollista valeinformaatiota

tunnistetaan entistä paremmin. Draamakasvatuksen toiminnalliset työtavat ovat aktiivisessa käytössä ja niiden avulla pohditaan moraalia, erilaisia näkökulmia ja vuorovaikutuksen etiikkaa (Powell & Heap 2010).

Digitaalisuus on avannut uusia yhdessä oppimisen muotoja. TOIVO-hankkeessa löydetty digimenetelmien opintopiirit toimivat edelleen ja oppilaat työskentelevät usein vertaisoppimisen ja -opettajuuden merkeissä. Eettisiä kysymyksiä pohditaan yhdessä oppijoiden kanssa.

MAAILMANKATSOMUKSELLESET DIALOGIT

Monimuotoisuuden hyväksymisestä ja sen hyödyntämisestä voimavarana on tullut oppimisen luonnollinen oppiainerajat ylittävä osa. Maailmankuvat ja elämäntyylit nähdään jatkuvasti muuttuvina ja muokkautuvina - ei stereotyyppisinä ja yksiulotteisina. Oppimisympäristöissä on omaksuttu ihmettelevä, utelias ja keskusteluun haastava kulttuuri, jossa uskalletaan kysyä ja oppia toistensa elämäntavoista. Erilaisuus nähdään henkistä ja taloudellista hyvinvointia lisäävänä voimavarana ja osaamisena. Oppilaitokset ovat kehittäneet tehokkaita ja aktiivisia työtapoja ääriajattelun ja niihin liittyvän poteroitumisen ehkäisyyn verkostoitumalla koulun ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Kriittisiin maailmankuviin liittyvä mielipiteen ilmaisu on sallittua, mutta mustavalkoista ajattelua haastetaan ja turhautuminen kanavoidaan yhteiskuntaa ja yhteisyyttä rakentavaksi voimaksi.

ILO, ILMAISU JA TUNNETAIDOT

Kaikessa oppimisessa ja oppilaitoksen muussa toiminnassa käytetään tehokkaasti erilaisia toiminnallisia menetelmiä, jotka rakentavat luontevasti yhteisöllisyyttä, ryhmätyötapoja ja tunnetaitoja. Kannustaminen ja rohkaisu on jatkuvaa; hyvä yritys ja ponnistelu, kaverien auttaminen yhteistyö ovat onnistunutta lopputulosta tärkeämpiä arviointikriteerejä.

Oppiminen tapahtuu ilon ja ajoittaisen ”mokailun” kautta. Iloa ei nähdä ylimääräisenä mausteena, vaan ymmärretään sen olevan tärkeä tekijä viihtyvyyden, empatian ja oppimismotivaation luomisessa.

Monimuotoiset ilmaisutavat tukevat kaikenlaisten oppijoiden mahdollisuutta oppimiseen heille ominaisilla tavoilla ja se nostaa oppijoiden piilevät kyvyt esiin. Ne rohkaisevat sekä oppilaita että opettajia rohkeaan riskinottoon ja siten luovaan ongelmanratkaisuun. Oppiminen on vahvasti liikunnallista, mikä lisää ratkaisevasti kehon ja mielen hyvinvointia.

KOHTAUTTAMINEN

Oppilaitoksissa harjoitetaan tietoista kohtauttamisen pedagogiikkaa, joissa erilaiset oppilasryhmä, opettajat ja lähiyhteisöt saatetaan toimimaan yhdessä. Koko suomalainen yhteiskunta kansainvälistyy, kun maahanmuuttajien oppimistilanteet tuodaan mukaan oppilaitosta ympäröivään arkeen. Maahanmuuttajia integroivaan opetukseen suunnataan erityisiä voimavaroja ja se suunnitellaan hallitusti niin, että siitä vastaa koko kouluyhteisö - ei vain yksittäinen opettaja.

MOTIVAATION SYNNYTTÄMINEN

Oppimista hidastaviin heikon oppimismotivaation taustoihin osataan puuttua, olivatpa ne sitten kulttuurisia, taloudellisia tai ryhmädynaamisia haasteita. Trauma-peräisiin oireisiin tartutaan moniammatillisesti ja myös opiskelijoilla ja opettajilla on keinoja tukea ja ymmärtää oireilevia tovereitaan. Suomen kielen taito kehittyy sivutuotteena siitä, että maahanmuuttajat pääsevät mukaan heitä innostavaan toimintaan yhdessä kantasuomalaisen kanssa. Kulttuurisia törmäyksiä ei pelätä vaan ne nähdään todellisina oppimisen mahdollisuuksina ja niistä oppiminen osataan integroida oppimistehtävien ja oppilaitoskulttuurin kehittämisen osaksi. Perheet, suvut ja muu lähiyhteisö ovat tässä työssä aktiivisesti mukana.

Oppiminen keskittyy oppijan kannalta merkittäviin ja elämän mielekkyyttä rakentaviin asioihin. Opetuksessa osataan myös luoda uteliaisuutta ja innostusta oman maailman rajojen ylittämiseen. Oppijat ja opettajat kokevat joka päivä tärkeimmäksi tehtäväkseen rakentaa parempaa ja oikeudenmukaisempaa maailmaa - ja elää sitä todeksi omassa arjessaan, jo nyt.

Kirjallisuus

Ahlstrand, A. 2017. Moikataan varpailla: Oivalluksia ohjaamisesta, liikkumisesta ja oppimisesta. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Boal, A. 2002. Games for Actors and Non-Actors. 2nd Edition. Oxfordshire: Routledge.

Bruner, J. 2006. In search of Pedagogy. Volume 1. The selected Works of Jerome S. Bruner. London: Routledge.

Drake, D. 2018. Narrative coaching course. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.wbecs.com/nc/>>. Luettu 20.10.2019.

Dramauttajat 2019. Dramauttajat. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.facebook.com/Dramauttajat/>>. Luettu 2.10.2019.

Ervamaa, E. & Hiedanniemi, A-K. & Turunen, V. 2014. Lapsen oikeuksien kymppi. Globaalikasvatuksen opetuskokonaisuus 5.-6. luokan opetukseen. Helsinki: Edita Publishing.

Flowers, N. & Brederode-Santos, M.E. & Claeys, J. & Rania Fazah, R. & Schneider, A. & Szélenyi, Z. 2012. COMPASITO - lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja. Saarijärvi: Euroopan Neuvosto/ Lasten keskus. Saatavilla osoitteessa: <https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Compasito_SU_pdf_netiversio.pdf>. Luettu 2.10.2019.

Fox, J.1994: Acts of Service. USA: Tusitala Publishing.

Haapaniemi, R. & Raina, L. 2014. Rakenna oppiva ryhmä. Pedagogisen viihtymisen käsikirja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Hart, R. 1992. Children's Participation from Tokenism to Citizenship. Unicef Innocenti Research Centre.

Hassi, M-L. 2016. Kohti osallistavaa ja lapsilähtöistä koulua. Toimintatutkimus lasten ihmisoikeuskasvatuksen pedagogiikasta. Helsinki: Suomen Unicef.

Heikkinen, H. 2003. Vakava leikillisuus. Helsinki: Kansanvalistusseura.

Holm, S. & Laukkanen, M-E. (toim.) 2007. FREDI- pojat, tasa-arvo ja ihmisoikeudet. Aksidenssi Oy. Helsinki: Setlementtinuorten liitto. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.ykliitto.fi/julkaisut/fredi-pojat-tasa-arvo-ja-ihmisoikeudet>>. Luettu 2.10.2019.

Ihmisoikeuskeskus 2014. Ihmisoikeuskasvatus ja -koulutus Suomessa. Helsinki: Ihmisoikeuskeskus. Saatavilla osoitteessa: <https://ihmisoikeuskeskus-fi-bin.directo.fi/@Bin/fbe10217cb648b406533fe37d3f001e2/1570021162/application/pdf/459978/IOK-Ihmisoikeuskasvatus_ja_koulutus_Suomessa_koko_raportti_0104.pdf>. Luettu 2.10.2019.

Jääskeläinen, L. & Hautakorpi, J. & Onwen-Huma, H. & Niittymäki, H. & Pirttijärvi, A. & Lempinen, M. & Kajander, V. 2016. Tasa-arvo on taitolaji. Opas sukupuolten tasa-arvon edistämiseen perusopetuksessa. Tampere: Opetushallitus.

Kannelsuo, M. & Salmenkangas, M. 2014. Oppia, innostusta ja draamaa - opiskelijat vapaaehtoistoiminnassa. KAMU - Kaveriohjausta maahanmuuttajille -hanke. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla osoitteessa: <http://kamu.metropolia.fi/wp-content/uploads/2014/11/Opisk_vapaaht_KAMU_WEB.pdf>. Luettu 2.10.2019.

Karlsson, L. 2014. Sadutus – Avain osallisuuden toimintakulttuuriin. Lapset kertovat -julkaisusarja. Jyväskylä: PS-kustannus.

Ketonen, P. 2006. Kohti Morenolaista pedagogiikkaa. Kandidaatin tutkielma. Helsingin yliopisto.

Ketonen, P. 2008. Kokemuksia psykodraaman ja tarinateatterin pedagogisesta soveltamisesta kohti sosiodynaamista oppimista. Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Korpela, E. & Salmenkangas, M. 2018. (toim.). Onnistu ohjaajana! Innostavaa oppimista maahanmuuttajaryhmiin. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla osoitteessa: <https://www.metropolia.fi/fileadmin/user_upload/TK/Julkaisut/pdf/2018_korpela_salmenkangas_onnistu_ohjaajana_ERILLISJULKAISU.pdf>. Luettu 2.10.2019.

Kukkamaa, P. & Lindström, H. 2013. Lapsen oikeudet toiminnallisesti varhaiskasvatuksessa. Lahti: Lahden ammattikorkeakoulu ja Suomen Unicef. Saatavilla osoitteessa: <<https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/Lapsen+oikeudet+toiminnallisesti+varhaiskasvatuksessa.pdf>>. Luettu 2.10.2019.

Lapset kertovat ja toimivat 2019. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://lapsetkertovat.org/toimintamme/sadutus/sadutus-teoria/>> Luettu 22.10.2019.

Manninen, N. & Raatikainen, E. 2014. Vapaaehtoistoiminnasta oppimaan - Ajatuksia ammattikorkeakouluille. KAMU - Kaveriohjausta maahanmuuttajille -hanke. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla osoitteessa: <http://kamu.metropolia.fi/wp-content/uploads/2014/12/vapaaehtois_KAMU_WEB.pdf>. Luettu 2.10.2019.

Markkanen, S. 2019. Unelmien puolueita perustamassa. Helsinki: Kirkon ulkomaanapu. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.opettajatilmanrajoja.fi/unelmien-puolueita-perustamassa/>>. Luettu 2.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2013. Etnovoimala. Verkkosivusto. Osoitteessa: <<http://etnovoimala.metropolia.fi>> Luettu 2.10.2019

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2014. KAMU - Kaveriohjausta maahanmuuttajille. Verkkosivusto. Osoitteessa <<http://kamu.metropolia.fi>> Luettu 8.9.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2016. Kepeli - Kotoutumista kehollisilla ja pelillisillä menetelmillä. Verkkosivusto. Osoitteessa: <<http://kepelimetropolia.fi>> Luettu 2.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018a. Valmentavasta valmiiksi -hanke. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa:

<<https://www.metropolia.fi/tutkimus-kehittaminen-ja-innovaatiot/hankkeet/valmentavasta-valmiiksi/>>. Luettu 3.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018b. TOIVO-Toiminnallisuus valmistavassa ja valmentavassa opetuksessa -hanke. Verkkosivu. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.metropolia.fi/koulutukset/opetustoimi/toiminnallisuus-valmentavassa/>>. Luettu 2.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2018c. TOIVO -oppimateriaalipankki. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<http://Toivo-oppimateriaalipankki.metropolia.fi>>. Luettu 2.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2019a. CONNEXT for Inclusion. Oppimispeleillä elämä haltuun! Toiminnallisuudella osalliseksi! Verkkosivusto. Osoitteessa: <<http://www.connextforinclusion.eu/fi/>>. Luettu 2.10.2019.

Metropolia Ammattikorkeakoulu 2019b. Taru-oppimateriaalipankki. Verkkosivusto. Osoitteessa: <<https://sites.google.com/metropolia.fi/taru-oppimateriaalipankki>> Luettu 20.10.2019

Morgan, A. 2002. (suom. Malinen, T.) Johdatus narratiiviseen terapiaan. Porvoo: Kuva ja mieli.

Moreno, J.L. 1953. Who Shall Survive. Foundations of Sociometry, Group Psychotherapy and Sociodrama. New York: Beacon House.

Nestor, R. 2013. Bruce Tuckman's Team Development Model. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa:

<http://sst7.org/media/BruceTuckman_Team_Development_Model.pdf>. Luettu 2.10.2019

Niemistö, R. 1999. Ryhmän luovuus ja kehitysehdot. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus. Tampere: Tammer paino.
Neulaniemi, M. 2006. Sähköpostia Sambiasta. Helsinki: Like-kustannus.

Opettajat ilman rajoja & Kirkon ulkomaanapu 2018. Osallisuuden kieltä oppimassa. Verkkosivusto. Helsinki: Kirkon ulkomaanapu. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.opettajatilmanrajoja.fi/suomenkielisanootervetuloa/osallisuudenkieltaoppimassa/>>. Luettu 2.10.2019.

Opetushallitus 2019. Opetussuunnitelmien perusteet. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa <<https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot>>. Luettu 20.10.2019.

Owens, A. & Barber, K. 2010. Draamakompassi - Proses-sidraaman suunnittelu, käytännön työskentely, arviointi ja reflektointi. Helsinki: Draamatyö.

Piekkari, J. 2003. Paikalliset äänet osallistavassa yhteisötyössä. Pro gradu. Tampereen yliopisto.

Piekkari, J. 2005. Drama - A Way to Social Inclusion. Practical project descriptions for drama workers. Drama Way -hanke. Turku: Turun yliopiston täydennyskoulutuskeskus. Saatavilla osoitteessa: <<https://www.slideshare.net/mrq/drama-a-way-to-social-inclusion>>. Luettu 2.10.2019.

Piekkari, J. 2014a. Toiminnalliset menetelmät ja draama valmentavan opetuksen tukena. Teoksessa: Ihamäki, K. &

Kaljonen, P. 2014 (toim.). Kotouttamista ja kohtaamisia. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Piekkari, J. 2014b. NEXUS. Draamatarina ystävystymisestä. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla osoitteessa: <<http://kamu.metropolia.fi/wp-content/uploads/2014/10/NEXUS.pdf>> Luettu 9.9.2019.

Piekkari, J. 2016a. Helppoo ku heinänteko. Kepeli-konsepteja kielenoppimiseen. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu.

Piekkari, J. 2016b. Kohtautta ja kotoutta – Maahanmuuttajat ja kantaväestö toimimaan ja oppimaan yhdessä. Espoo: Espoon kaupunki, OmaKoto-hanke. Saatavilla osoitteessa: <<http://kepelimetropolia.fi/wp-content/uploads/2016/10/Kohtautta-ja-kotoutta-opas.pdf>>. Luettu 2.10.2019.

Piekkari, J. & Räsänen, J. 2014. Pelisujuttajan opas. KAMU-pelejä kotoutumiseen ja kohtaamiseen. KAMU - Kaiveriohjausta maahanmuuttajille hanke. Helsinki: Metropolia Ammattikorkeakoulu. Saatavilla osoitteessa: <<http://kepelimetropolia.fi/wp-content/uploads/2016/10/Pelisujuttajan-opas.pdf>>. Luettu 2.10.2019.

Powell, P. & Heap, B.S. 2010. Prosessidraama – polkuja oppimiseen ja opettamiseen. Helsinki: Draamatyö.

Rahmel, P. 2019a. Toivon kipinöitä maahanmuuttajien opetukseen. Metropolia Ammattikorkeakoulun blogit. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://blogit.metropolia.fi/tikissa/2019/05/30/toivon-kipinoita-maahanmuuttajien-opetukseen>>

Rahmel, P. 2019b. Narratiivisuutta pedagogiikkaan. Metropolia Ammattikorkeakoulun blogit. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://blogit.metropolia.fi/hiil-ta-ja-timanttia/2019/06/03/narratiivisuutta-pedagogiikkaan/>> Luettu 20.10.2019.

Rahmel, P. 2019c. Narratiivinen ammatti-identiteetti. Metropolia Ammattikorkeakoulun blogit. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://blogit.metropolia.fi/hiil-ta-ja-timanttia/2019/09/02/narratiivinen-ammatti-identiteetti/>> Luettu 20.10.2019.

Salas, J. 1999. Improvising Real Life. New York: Tusitala publishing.

Suomen pakolaisapu 2018. Yksilöt ja perheet. Verkkosivusto. Helsinki: Suomen pakolaisapu. Saatavilla osoitteessa: <<https://pakolaisapu.fi/yksilot-ja-perheet/#>>. Luettu 3.10.2019.

Suomen Unicef 2015. Lapsen oikeudet toiminnallisesti. Opas kasvattajalle. Helsinki: Suomen Unicef ry.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2019. Kulttuurisensitiivinen työote. Verkkosivusto. Saatavilla osoitteessa: <<https://thl.fi/fi/web/maahanmuutto-ja-kulttuurinen-moninaisuus/tyon-tueksi/hyvia-kaytantoja/kulttuurisensitiivinen-tyoote>>. Luettu 20.10.2019.

Wenger, E. 1998. Communities of Practice. Learning, Meaning and Identity. New York: Cambridge University Press.

White, M. 2008. (suom. Mähönen, K.) Karttoja narratiiviseen työskentelyyn. Porvoo: Kuva ja mieli Oy.

Lisäksi julkaisussa on kaksi tarinaa jotka ovat kahden koulutukseen osallistuneen opettajan tekstejä. Sivun 8 tarinan on kirjoittanut Dalen Sok-Tuominen. Sivun 11 tarinan kirjoittaja on halunnut tekstinsä julkaistavan anonymisti.

Kiitos teille, jotka teette mahdottomasta mahdollista!

